

ОЛ. В. ЛУГОВИЙ

В Листопадову Ніч

СЦЕНІЧНА ФАНТАЗІЯ У ТРЬОХ ВІДСЛОНАХ.

В Днях Слави

ДРАМА З ЧАСІВ РЕВОЛЮЦІЇ Й ВІЙНИ У СХІДНІЙ УКРАЇНІ
У 5-х ВІДСЛОНАХ (4-х Діях).

Накладом автора.

Друком Української Видавничої Спілки, Торонто, Онт., Канада, 1938.

ОЛ. В. ЛУГОВИЙ

В Листопадову Ніч

СЦЕНІЧНА ФАНТАЗІЯ У ТРЬОХ ВІДСЛОНАХ.

В Днях Слави

ДРАМА З ЧАСІВ РЕВОЛЮЦІЇ Й ВІЙНИ У СХІДНІЙ УКРАЇНІ

У 5-х ВІДСЛОНАХ (4-х Діях).

diasporiana.org.ua

Накладом автора.

Друком Української Видавничої Спілки, Торонто, Онт., Канада, 1938.

В І Д А В Т О Р А

Випускаю в світ дві нові свої драми. Коли писав їх, як звичайно пишуть українські автори, тобто у злидєнних емігрантських умовах, прихачем, то мусів числитись з аматорськими силами українських національних організацій виключно на американському континенті та сценами Українських Домів, тож і писав не так, як хотілосяб, але пристосовував драми до наших сцен і артистичних сил. Писав не знаючи, чи буде яка змога їх видати. Та зовсім несподівано автору, завдяки вирозумінню й добрій волі п. Адама Семкова в Торонто, вдалося роздобути невелику позичку на покриття коштів друку і таким робом цим драмам, хоч у дуже обмеженому накладі, бо лише у 300 примірниках, вдалося побачити світ.

У драмах є значне число пісень. Більшість з них загально відомі і значних мотивів. Та є пара пісень, яких слова написані мною. Першу з них (Повстаньте брати) можна співати на мотив Марсельєзи, (з другої строфи), але друга (Коли гук грому бойового) співається на мотив малознаної історичної пісні, (Коли війська Наполеона прийшли з західних сторін), та режисери можуть ту пісню замінити піснями — "Ой у полі жито", або "Чорна ріля порана". Остання пісня, "Рвіть усі хрести з землі" співається на мотив знаної у всіх народів пісні студентів "Гавдеамур іттур". Зрештою, ті, що ставитимуть ці драми на сцені знатимуть свої аматорські сили і пороблять відповідні до своїх сил зміни, як і завжди.

Передрук заборонений.

Наклад 300 примірників

Printed by Ukrainian Publishing Company, Toronto, Canada.

ОЛ. В. ЛУГОВИЙ.

В Листопадову Ніч

СЦЕНІЧНА ФАНТАЗІЯ У ТРЬОХ ВІДСЛОНАХ.

Дієві Особи:

БОЗАК

СТРІЛЕЦЬ

Князь АСКОЛЬД

ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ

Король ДАНИЛО ГАЛИЦЬКИЙ

Гетьман БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

Гетьман ПЕТРО ДОРОШЕНКО

ЗАСЛАНЕЦЬ

Привид УКРАЇНИ

Д І Д

ХЛОПЧАК

1, 2 і 3 СЕЛЯНЕ.

1 і 2 ЧЕРВОНІ.

ВІДСЛОНА ПЕРША

Темна ніч. На сцені дві могили з хрестами. Коли піднімається за-слонена чути кількарарозовий грім. По хвилі тишини чути сигнал "вставай". З могили встає озброєний козак.

Я в а 1.

КОЗАК (стає над могилою):— Як довго спав я.. У могилі так душно і важко. Давить земля віками топтана ворожими ногами. Я з боями вею Україну перейшов... Криваво змагався з ворогами й поляг... Не знаю, що діється у світі... Певно мій нарід розправився з ворогами і вільним, свободним громадянином збирає овочи нашої кривавої боротьби, щасливо й весело збирає пшеницю, що виросла на землі, наповній нашою кровю, угноєній кістками нашими... (вглядається). Як же темно... Як пусто й тихо! Не чути пісень, не світять огні у веселих хатах... Життя не чути... (пауза). Вільний край так не виглядає... Невжеж би?.. Важко... (схиляє голову в задумі. Грім. З другої могили встає галицький стрілець, також зо зброєю).

Я в а 2.

КОЗАК:— І ти встав, брате?

СТРІЛЕЦЬ:— Важко у могилі, хочу поглянути на світ...

КОЗАК:— Темно й тихо. Не видно нічого.

СТРІЛЕЦЬ:— Не чути й пісень?

КОЗАК:— Не чути...

СТРІЛЕЦЬ:— Щож це за знак? Адже ніні ніч великих роковин. Україна святкує перемогу... (оглядається) Так темно й тихо...

КОЗАК:— І сумно. Неспокій на душі... Важко, брате..

СТРІЛЕЦЬ (опускає голову):— Важко. Невже нарід забув так скоро нашу боротьбу криваву?

КОЗАК:— Ні, не забув... Шкодить їм ворог...

СТРІЛЕЦЬ:— Хібаж Україна ще не вільна?

КОЗАК:— Не вільна, брате... Ось, чуєш?.. (прислухуються. Здалеку доноситься лемент і стогони).

СТРІЛЕЦЬ:— Страшно... Мабуть кров наша пролилася дарма...

КОЗАК:— Не дарма. Бурлить народний гнів.

СТРІЛЕЦЬ:— Що з того? (навза, схнюлюється коротка стрілянина).

КОЗАК:— Чуєш, брате?

СТРІЛЕЦЬ:— Чую... Мордують заїди господарів землі

КОЗАК:— І розпинають Україну... А може...

СТРІЛЕЦЬ (підхоплює):— Вибух народного гніву?

КОЗАК:— Колиб то так. В гніву захирані ключи до волі. Не гнів, а сон важкий опанував людьми...

СТРІЛЕЦЬ:— Сумно...

КОЗАК:— Сумно. Лягаймо у могилу...

СТРІЛЕЦЬ:— Не надійшов ще час. Ми встанемо за рік...

КОЗАК:— Чи буде Україна вільна?

СТРІЛЕЦЬ:— Хто знає? (пускаються до могил. На мить сцена заливається яскравим світлом і раптово знову темніє. Козак і стрілець зачудовані стоять. З'являється постать князя Аскольда і знову сцена освічується блідо синявим світлом).

Я в а 3

КОЗАК:— Ти хто, невідомий?

АСКОЛЬД:— З перед віків я, той, хто перший показав відважним русічам шляхи до перемог... Хозарів я розбив, прогнав із земель Русі-України і в данників їх обернув. Я пострах Царгороду, лехів зрадливих бич і жах. Я перший дав право і лад насліддю Києя й міцні основи державі Київській я положив та волю дав проповідям наук Христа. І ви не знаєте мене?..

КОЗАК:— Аскольд, князь Київський...

АСКОЛЬД:— Так, я Аскольд. Із року в рік мій дух вегає ногами. Літає скрізь над землями України і скрізь ллє кров і сльози бачить...

КОЗАК:— Нас поневолено віками...

АСКОЛЬД:— Причина не в тому... В неволі кується гнів і завзяття... І сила єдності... Вона усе на світі перемаже...

СТРІЛЕЦЬ:— В нас єдності й не було...

АСКОЛЬД:— Дарма, Єдність прийде і суду день настане... (темніє. Аскольд зникає. Сцена знову освічується, з'являється постать Володимира Великого).

Я в а 4

КОЗАК:— А ти хто? Бачу ознаки величі на твоєму обличчі.

ВОЛОДИМИР:— Я Володимир, України володар. Сильною рукою я вів Україну до могутності і слави. Полки мої залзні розширили гриниці України від скель Карпат і Кракова аж до Уралу, від Балтику до гір Кавказу твер.

дим муром стали мої сталеві шеломи...

КОЗАК і СТРИЛЕЦЬ:— Привіт тобі, великий князю!

ВОЛОД.:— Із мряки тисячліття встає мій дух вже від давних часів. А бачить?.. Ганьбу і руїну на місце слави й величі... Знущання й морди замість волі, а злидні замість добробуту.. Що нарobili ви, негідні правнуки славних дідів?

КОЗАК:— Великий князю! Довг' свій виконали ми чесно. В бою за волю життя віддали...

ВОЛОД.:— Не ви... А ті, що забули заповіді прадідів славних. Й за хліб, за лакіметво негідне дітьми зради стали на службі ворогів...

СТРИЛЕЦЬ:— Суди й карай їх, наш великий князю..

ВОЛОД.:— Каратиму... Настане суду день, нарід повстане мій свободолюбний, зітре, змете сліди ворожих рук... Змете і їх, негідних, наче вітер зносить сміття з чистого джерела води. Недовго вже... Вже проб'ягнулась грізна, караюча рука... (стає темно. Володимир зникає. Знов біде світло).

Я в а 5

СТРИЛЕЦЬ:— Страшно, брате!

КОЗАК:— Чаша терпінь вже переповнилась, коли встають давні володарі з могил... (Грім і темніє. З'являється постать короля Данила. Світло).

СТРИЛЕЦЬ:— Знову привид...

КОЗАК:— Велика ніч... Всі наші славні мужі з'являються на овод своєї праці подивитись. (до Данила): Данило, король Галичини й Володимирі, я пізнаю тебе...

Я в а 6

ДАНИЛО:— Так, я король Данило. В грізле татарське лихоліття я Україну знов відбудував, бояр здушив сваволю... Ханам Татарії я дань платив... Платив з великою метою зміцнитись і завести лад.. І відродити Державу Снзи, Правди й Волі... І деж вона? Де Україна?...

КОЗАК:— Закута в кайдани гние в тюремних казематах...

СТРИЛЕЦЬ:— Скрівавлена у лапах північного червоного медведя.

КОЗАК:— В кігтях хижацької ворони, притоптана циганським постолом.

ДАНИЛО:— Правда... Чия ж тому вина?

КОЗАК і СТРИЛЕЦЬ:— Не наша...

ДАНИЛО:— Знаю... В бою ви чесно полягли.

КОЗАК:— Вина духових плазунів, що шунок, роскоші життєві поставляли понад усе...

СТРИЛЕЦЬ:— Понад Нарід і Україну...

КОЗАК:— Свої амбіції групкові поставили понад життя соток і тисяч виванців України...

ДАНИЛО:— Прокляття їм!

КОЗАК і СТІЛЕЦЬ:— Прокляття! Їм і ворогам... (темніє. Данило зникає. Грім, здіймається заграва. З'являються постаті Хмельницького і Дорошенка).

Я в а 7

КОЗАК:— І знову привиди... З'являються державні мужі України...

СТІЛЕЦЬ:— Надходять.. Тихо...

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ:— Хмельницький я, від імені чийого тряслася і скарнула Польща.

ДОРОШЕНКО:— Я Дорошенко, гетьман України...

КОЗАК:— Вождям поклін і слава!

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ:— Не слави бажання руководило нами, коли в першій боротьбу ми підняли народ... Коли під Корсунем, на Жовтїх Водах, в Шіливицях й під Батогом, у мурах Кракова й Варшави Польщу козацтво погромало... Бажали ми добра і волі народу нашому...

ДОРОШЕНКО:— Крївавою війною Україну я визволяв з ярма Москви й Польщі. Я розгромив всі їх потуги. Москва дріжала і трясалась від імені лише мого... Ті свої перемоги я миром славним довершив... І в тій Московщині холодній умер я на засланні...

КОЗАК:— Було так віками від давнини до наших днів. Нарід не зрозумів задум великих ваших.

СТІЛЕЦЬ:— Година волі України не надїшла ще...

КОЗАК:— Колиж?.. Коли сповниться й наші мрії?.. Коли Україна знов встане до змагань?

ХМЕЛЬН.:— Тоді, коли Москва й Варшава побачить силу України у своїх мурах...

СТІЛЕЦЬ:— Чи довго ще чекати? Сумно й важко нам в могилі...

ДОРОШЕНКО:— Недовго вже. І десять разів не змінить зиму літо, як дії наші повторяться славні...

ХМЕЛЬН.:— Минає ніч вже нашої неволі...

ДОРОШЕНКО:— Світає вже. І встане Воля на усіх землях України...

СТІЛЕЦЬ і КОЗАК:— Нехай Бог допомагає Народові нашому...

(світліє, неначе світає. Хмельницький і Дорошенко зникають. З глибини сцени з'являється дух засланця у захміттю).

Я в а 8

КОЗАК:— Ти хто?

ЗАСЛАНЕЦЬ:— Я непокірний України дух.

СТРІЛЕЦЬ:— Чому з'явився у лахміттю?

ЗАСЛАН.:— Я дух усіх поляглих за Волю й Право України. Я Полуботка дух із каземату північної московської столиці... Я дух Виговських і Богуна, Гомен, Батурина, Гадячого і Чигирина... Я дух погинувших за всі віки у боротьбі. Я дух Базару й Крут, розстріляних й мордованих в Соловках, я дух всіх тих, що мучаться у польських казематах... Я гнівний мести дух... І чи ж мені з'являтися у шатах дорогих?

КОЗАК:—Чого приходиш?

ЗАСЛАНЕЦЬ:— Я скрізь літаю по Україні.

КОЗАК:— Що діється по Україні, чи знаєш ти?

ЗАСЛАНЕЦЬ:—Що діється, чи знаю? Послухайте. Бачив я вдову з дітьми малими. Нуждена хата, загін поля, корівчина й вівця з ягням усе майно її складали... Від рання до зорі вдова і діти працювали. Наче дитину доглядали свою худібчину... Та прийшов час здирства і податків... І ситий, товстий послугач влади працюючих все видер.. Забрав загін, і хату, і худобу. Вдова з дітьми на Соловках, у сніжних тайгах півночі, а на мізерії її осівши зайда, хам з Москви... Чи цього досить вам?

КОЗАК:—Страшно! І Бог терпить таку неправду?

ЗАСЛАНЕЦЬ:—Бог любить тих, що борються за правду життя свого і їм лиші помагає...

СТРІЛЕЦЬ:— Що більше бачив ти?

ЗАСЛАНЕЦЬ:— Я бачив торттури й розстріли у незчислимих тюрмах вільного краю, мордування і муки усього, що живе, збезчещення й насилья і смерть голодних мільонів... Й кісткам вмерлих вже не дають спокою, могили нищать і хрести... В культурного західнього сусіда я бачив тисячі дітей в гнилих і темних підземеллях... Руїну віри та життя... Вони всі мучаться і гинуть зате, за що й ви зброю підняли...

СТРІЛЕЦЬ:— Так і колись було віками...

ЗАСЛАНЕЦЬ:— Ні, гірше!.. Тепер саме ім'я нам наше відбирають... Ось, чуєте?.. (чути здалеку спів):

Дзінь-бам, дзінь-бам, чути звук кайданів,

Дзінь-бам, дзінь-бам, шлях на північ дальний...

Дзінь-бам, дзінь-бам, чути як ідуть,—

Борців за волю України на Соловки ведуть....

ЗАСЛАНЕЦЬ:— Нові жертви за Україну...

КОЗАК:— Страшно... Лягаймо у могилу...

ЗАСЛАНЕЦЬ:—Лежить і спочивайте... А я в дорогу далі...

КОЗАК:— Куди?

ЗАСЛАН:— Будити сплячих... Вести до перемог...

КОЗАК і СТРИЛЕЦЬ:— І ми готові йти з тобою.

ЗАСЛАН:— Я облечу всю Україну і всіх до бою позову... А ви заждіть...

КОЗАК:— Чого нам ждати?

ЗАСЛАНЕЦЬ:— Голосу сурми. Увесь наш нарід вчує її голос...

СТРИЛЕЦЬ:— Повстане в бій народ і твердою рукою здобуде волю... Тоді до границь України, нової й вільної підуть українські полки...

(Стає темно. Коли засвітять, на сцені зістаються лише могили. По хвили на сцену входять дід з хлопчаком).

Я в а 9

ДІД:— (підходить до могил). Сядьмо, синку, спочинемо. Та може й передрімасьмо, до рана вже десь певдого ждати. Воно зимно, листопад, та щож... Живі люде бояться прийняти нас на ніч, прийшли в підсусіди до мертвих, чейже заскавіці будуть...

ХЛОПЧАК:— Колиж я могили боюся, діду... Ще мерці присняться...

ДІД:— Егеж... Могили, хрести... Не знищила же їх якось ворожа рука. Нема що боятися, синку... Тут певно лежать ті, що погинули за нашу Україну... І батько твій десь так лежить, чого боятись... Живих стережися, синку... Тепер у нас лише у могили і спокійно...

ХЛОПЧАК:— А чи ви, діду, знали мого батька?

ДІД:— Щоб пак не знати? І батька знав, і матір... Батько твій козак був... Пішов за Україну, тай поляг... А матір вороги ростріляли... Зістався ти ще немовлям... Тай я колись не такий був, як тепер, був колись людиною, поважним і шанованим господарем... Та вороги забрали все—родину і майно... Трьох синів загинуло за Україну... Рідня вся на засланні... А я, бач, утік, тай досі блукаю по Україні, наче той невмирака, та співаю людем, як то колись було, за козаччини... Люде й жалували мене, та червоні як почувли мої пісні, стали карати всіх, хто мене слухає, або на ніч прийме, полюють за мною... Але якось, поки що, Бог милує...

ХЛОПЧАК:— Алеж бо ви й співаєте, діду... Аж плачуть люде... Особливо як заспіваєте оту... (співає):

Завалили Україну, тай самі упали,—

А всі землі українські вороги забрали...

ДІД:— Егеж, забрали, розчетвертували, виморили голодом, тюрмами, засланнями... А люде плачуть, бо чують свою вину; не боронили України, коли була потреба... Занадто вірили не у себе, а в правду й людяність сві-

ту... А показалося, що світ правди не визнає... Визнає лиш одну правду—правду Сили... І щоб ми здобули свою, українську правду—мусимо стати дужими. Такими дужими, щоб світ боявся нас, а ворожі сусіди аж тремтіли. Але ми тільки плачемо та лаємось, брешемо самі перед собою, перед ворогами ж ми тихше води, нижче трави... Невільничу вдачу маємо...

ХЛОПЧАК:— Я буду сильним, як виросту...

ДІД:— Не скорюся і я... Поки мого життя ходитиму по Україні, будитиму байдужих... Хай плачуть, може з плачу і гнів зародиться.. (кладе голову на могилу, лягає). От, хай спічнуть трохи старі кости. Тягне їх до себе мати-землиця... Притулись, синку, до мене, тепліше буде... (Укриває хлопчача, заснивають).

Заслона.

ВІДСЛОНА ДРУГА.

Обстанова та сама, темно. Могили збоку сцени. На могилі видно сплячих діда і хлопчача. Вони часто рухаються у сні. По хвилі з могили встають козак і стрілець.

Я в а 1.

КОЗАК:— Чи чуєш, брате! Якась душа наш спокій забурила...

СТРІЛЕЦЬ:— І я зачув з могили голоси якісь... (оглядають довкола могили й стають над дідом і хлопчачом). Ось вони!

КОЗАК:— Хтож це?

СТРІЛЕЦЬ:— Не знаю. Дідуся якійсь з дитиною.. У таку ніч і на могилі...

КОЗАК:— Це певно не з добра... А може нас він естерже?.. Адже вже не одну могилу наших побратимів зруйновано без сліду.

СТРІЛЕЦЬ:— Спитаймо його... (до діда): Як ти посмів спокій могили турбувати? Ти хто?

ДІД:— (відиідає крізь сон, неспокійно рухаючись, думаючи, що це йому сниться). Хто я? Бездомний дід, якого вороги поставили по за законом...

СТРІЛЕЦЬ:— А цей, другий? Твій син, чи внук?

ДІД:— Ні, це син поляглого за Україну...

КОЗАК:— Ви стало бути наші?

ДІД:— А ви ж самі хто будете?

СТРІЛЕЦЬ:— Бже двадцять літ ми лежимо тут... Погинули за Україну... Щож робиш ти?

ДІД:— Ходжу скрізь по Україні й людям співаю про колишню славу...

КОЗАК:— Іди й співай... Буди людей від сплячки... Нехай встають до змагань за життя...

ДІД:— Колиж й мені не в моготу уже став. Байдужих не збудити. У світі завжди так було, що люди й до рабства звикали. Адже і від у решті решт звекає у ярмі ходити... І дикий вовк освоюється з ланцюгом.. Мене, старого, гонять і бояться... На голод й поневірку засудили... (укриває хлопчика).

СТРІЛЕЦЬ:— Велика в тебе душа, діду. Зневіри в собі задуши. Ти йди, й буди... Все зміниться від нині...

ДІД:—Щож можу я один? Тут треба міліонів...

КОЗАК:— Ти й не один.. З тобою міліони поляглих у відвічній боротьбі від днів Аскольда і до наших... Усі тобі допоможуть, коли до діл великих будеш закликаати...

ДІД:— Чи ж виправду так? А може це омана? Це ж сон дивний мені при снівся.

СТРІЛЕЦЬ:— Ні, не сон... Чи ти не віриш, неймовірний? Прокинься!

ДІД:—(ще говорить спросоння). Бажав би вірити, та ось вже двадцять літ минає, а волі все нема...

СТРІЛЕЦЬ:— Прокинься!

ДІД:—(схоплюється й сідає вражений). Не сон... А дійсність... (приглядається). Козацьке вбрання..Ви не козаки?..

КОЗАК:— Були колись й ми козаками... Тепер з могил ми повставали... А ти не бійся...

ДІД:— Чого боїтись? Я уже старий... А всеж не вірю...

КОЗАК:— Таки не віриш? Хочеш переконатися й бачити неможливе, чого ніколи не побачить ні одна жива душа? Побачиш наших мужів славних, тих, що Україну будували...

ДІД:— Хочу побачити...

СТРІЛЕЦЬ:— Побачиш зараз. Тільки будь спокійним.. (рантowo зовсім темніє. Коли розвіднюється—на сцені з'являються Аскольд, Володимир, Данило, Хмельницький і Дорошенко).

І в а 2

ДІД (перелякано):— Великий Боже! Певно я вмраю і тому мені з'являються привиди...

КОЗАК:— Ні, ти не вмер. Найвища сила підняла з гробів всіх нас—людим сказати, що час визволення України вже близько. Не вірив ти, боявся... Ось ті, хто тобі pomoже будити сплячих, Князь Аскольд, Великий Володимир, Данило, Галицький король й гетьмани наші — Богдан і Дорошенко. Й тепер відмовишся?

ДІД:— (вагаючись) Я піду... Лиш научить мене, як сплячих розбудити, як запалить серця байдужні коханням волі й рідної землі, як вдунути відвагу боязливим, як жертвенність в захланих пробудити...

КОЗАК:— Учи народ, зові до боротьби...

АСКОЛЬД:— Співай нові пісні, щоб душу й кров загрили...

ВОЛОДИМИР:— Пригадує велич України й минувших днів славної діла.

ДАНИЛО:— Про вільне життя в Україні... Про те, що предки славно в неволі не були ніколи...

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ:— Співай про перемоги, про Корсунь, Жовті Води, Пілявці й Конотон і Камінець...

ДОРОШЕНКО:— Москви й Варшави жах-тремтіння, козацьку силу й міць...

АСКОЛЬД:— Про велич переможного хотіння...

КОЗАК:— Про славу смерть під Базаром, про тортури і жах Соловок.

СТРІЛЕЦЬ:— Про морди й знущання над дітьми під Крутами... Зові на месть й відплату ворогам за кривди...

ДІД:— Деж візьму я таких великих слів, щоб душі запалити? Я ж простий дід!..

ВОЛОДИМИР:— Ми навчимо тебе співати... А решта підкаже серце...

ДАНИЛО:— Лиш ти не вірь пророкам лживим, крикунам, що Україною торгують...

ДОРОШЕНКО:— Ляхам, Москві й Тевтонам нарід наш у ярмо ведуть, вдаючи братів щирих... Бо не вони, продажні, звільнять Україну..

ДІД:— А хто ж?.. Де взяти нам вождя подібного вам у ділах?..

ХМЕЛЬН.:— Вождь зявиться у висліді змагань...

ДІД:— Нехай так буде.. Як же мені співати?..

КОЗАК:— Отак співай! (співають):

Повстаньте, брати, вже настала пора,

Вже трубить тривогу сурма бойова..

І кличе: до зброї, до зброї!

Зове всіх ставати до бою...

До бою, вперед! Україна нас жде,

Готується кату відплата—

Свята перемога за вами іде
 Героїв безсмертям вінчати...
 До зброї! За волю, за землю свою,
 Доволі вже гнути нам шию—
 Ворожою кров'ю у грізнім бою
 Ми гноблених рани обмієм...
 В нас сила в неволі, по тюрмах росла,
 Відплати пора вже настала—
 В руїнах поляже кровава Москва,
 Огнем заналає Варшава...
 На Київ, на Львів, переможні ряди..
 Відплатим наруги й образи...
 Зітремо навіки неволі сліди
 Від Бескид, аж гень до Кавказу....

(Підчас співу пробуджується хлопчак і з великим зачудованням придивляється до співаючих злякано тулячись до діда. Закінчення пісні чути немов з віддалі. Темніє. Привиди зникають).

І в а з

ДІД:— (про себе): Які гарні слова!... Вони й зістануться мабуть словами...

ХЛОПЧАК:— Діду? Чи ви їх бачили? Чи чули пісню?

ДІД:— І чув, і бачив...

ХЛОПЧАК:— То це князі й гетьмани, як ви мені колись розповідали?

ДІД:— Мовчи, сину... То нам лише так снилося... Не згадуй ніде нікому.

ХЛОПЧАК:— Ой ні, не снилося... Я й досі чую ту пісню... Запам'ятав усі слова... (повторює).

ДІД:— Чи ти бач!.. Я сам собі не вірив; все думав, що то сон.. Як видно, ні... (до хлопця)— Так, сину... То були наши князі й гетьмани...

ХЛОПЧАК:— Чого ж вони до нас прийшли?

ДІД:— Прийшли нам свою волю передати. Щоби царід підняти на ворогів....

ХЛОПЧАК:— Чи всі люди їх можуть бачити?

ДІД:— Не всі... Лиш чисті душі... (потиху повторює слова пісні). Всю памятаю... Щоб тільки не забути...

ХЛОПЧАК:— Але чому вони всім людям не з'являться? Тоді б усі їм повірили б й пішлиб на ворогів.

ДІД:— Дитино, памятай, що на дванацять апостолів Христових один про

дав його, а другий легенько зрікся... Між людьми тепер панує зрада і фальшивість... Розвелосся багато таких, що різними ідейками й кличами сумління чорне й душу закривають... Та на братів саміж доносять ворогам. Тепер не розбереш, хто брат, а хто зрадник... Тому й вони усім зявлятися не можуть... Тільки вірним і вибраним...

ХЛОПЧАК:— Ми бути стало вірні...

ДІД:— От спи! Усе ти хочеш знати... Швидко постарієш!..

ХЛОПЧАК:— Хтось іде до нас, я чую... Сховаймося, діду!

ДІД:— Мабуть бідак, такий як ми... Та все ж ліпше сховатись; бо й Бог стереже лиш того, хто стережеться сам. Сховаємося отам в кущах... (виходять. На сцену входять двох селян).

Я в а 4

1 СЕЛЯНИН:— ...То таки зараз нам усім до праці братись?

2 СЕЛЯНИН:— Авжеж, час не стоїть...

1 СЕЛ.:— Колиж нас дуже мало!

2 СЕЛ.:— Байдуже... Бог не в силі, а в правді... Та й нас не так вже мало є. Колиж відкладати, то Україна вся перейде у північні сніги..

1 СЕЛ.:— А як з військом? Адже й там синів наших немало...

2 СЕЛ.:— І серед них праця провадиться... Коли повстанемо, багато до нас прилучиться, я знаю...

1 СЕЛ.:— Лиш треба обережно...

2 СЕЛ.:— А вжеж... Й ліси ворожі вуха мають... В лісах зберемо силу і кинемось на ворогів... Почати важко... Далі ов'януєм якійсь райої і будем ширитись... Аби лиш бажання й відвага..

1 СЕЛ.:— Отож бо й є... Чи ж придуть тепер інші? Треба ж усім розпочинати одночасно.

2 СЕЛ.:— Прийти повинні. Хіба їм перешкоджають...

1 СЕЛ.:— Й за кілька ночей вся Україна спалахне повстанням?

2 СЕЛ.:— Хоч би й не вся... Всеж будемо починати..

1 СЕЛ.:— Погинемо дарма... (Дід кашляє—нохопившись): Чи чуєш ти? Мені причулося, хтось кашляє неначе!

2 СЕЛ.:— Чую й я... Шукаймо!.. (виходять за сцену й по хвилі вводять діда з хлопчаком):

Я в а 5

2 СЕЛ.:— (з погрозою). Ти нас підслухував? Чого?..

ДІД:— Я не з тих, що все підслухувати звикли. Належу до вовків гонених псами з Заходу й Півночі. (на хлопця). А це мій вихованок й прово-

дир..

2 СЕЛ.:— Що ж ви тут робите?

ДІД.:— Тут на могилі ночували, бо люде в хату не пустили...

1 СЕЛ.:— Я пізнаю його. У мойому селі його невмиракою прозвали...

2 СЕЛ.:— А, то це той славний невмирака... Й я чув багато за цього...

ДІД.:— А вас чого сюди принесло у глуху ніч?

1 СЕЛ.:— Порадитися й справу починати... Сюди зберуться усі наші...

ДІД.:— А чиж зберуться? Ворот же не снить...

2 СЕЛ.:— Зібратись мусять. (швидко входить 3 селянин).

Я в а 6

3 СЕЛ.:— Розходьтєся скоріще!.. На сліди наші напали вороги...

2 СЕЛ.:— Багато їх?

3 СЕЛ.:— Ні, кілька..

1 СЕЛ.:— Дамо їм раду...

2 СЕЛ.:— Ні, вбити їх покищо не вказано. Ще час не надійшов.

1 СЕЛ.:— А як же ворога пустити? Змести з землі й кінець!

2 СЕЛ.:— Не треба. Їх убємо, саміж себе зараняя викриємо без потреби. Ще час наш не прийшов... Розійдемось... Ви, діду, з нами?

ДІД.:— Ні, з вами більша небезпека вам і мені... Гуртом нас швидче переловлять. Ховайтєся по одному, а зустрінємось у Чорній Балці, коли я вам потрібний на що буду... (Селяне розходьтєся у різні сторони). Ховайтєся і ми, синку... (йдуть, їм на зустріч виходять двох озброєних червоних).

Я в а 7

1 ЧЕРВОНИЙ:— Ні, не сховаєтєся. Занізно... (загороджує дорогу).

2 ЧЕРВОНИЙ:— Де більше бандитів?

ДІД.:— Ні одного ми тут не бачили...

2 ЧЕРВ.:— Діду, не брєні! Вони дєсь тут... Я ніч цілу за ними сліджу.

ДІД.:— Ну, то шукайте!

1 ЧЕРВ.:— (пускаєтєся шукати). Та як шукати? Не видно нічого.. Хіба до рана заждемо...

2 ЧЕРВ.:— Вони до рана будуть вже далеко. Шукати зараз треба...

1 ЧЕРВ.:— А цікавий нарід, оті хахли... Їх гонять на Соловки, стріляють, в тюрмах гноять, та вони все тихо не сидять. Уперті! України хочуть.

ХЛОПЧАК:— Всіх не помордують, а ні в Сибір не вишлють!

ДІД.:— Цить!

ХЛОПЧАК:— Та чого? Хіба не можна сказати правди?

2 ЧЕРВ.:— Дивись, яке щеня небоязке! (роздумує). А може й його правда...

1 ЧЕРВ.:— Не наше діло... Для нас не правда важна, а наказ. Накажуть бити—бе́мо, стріляємо, накуємо до тюрем, та й усе... Зв'язати цього діда, а ми шукатимемо... (суворо) Ти хто, старий?

ДІД:— От, дід собі звичайний...

2 ЧЕРВ.:— Чого блукаєш по лісах ночами?

ДІД:— Ніч захонила, то заночував.

1 ЧЕРВ.:— Що там допитуватись довго? Він все скаже у нашому відділі, як добре візьмемося до нього... Зв'яжемо й у дорогу... Все не з порожніми руками вертаємось...

2 ЧЕРВ.:— А в'яже... (в'яже діда). І це щеня зв'язати?

1 ЧЕРВ.:— В'язи. Певніше буде... (2 червоний в'яже хлопця, той брикається). А диви, яке щеня. Ще й не дається. (1 червоний нишпорить у кущах, по хвилі підбігає). Ходи по й ти туди!.. Найшов я там якісь могили і хрести...

2 ЧЕРВ.:— (до діда). Еге, то ти цих могил мабуть сторож?..

ДІД:— А вам хіба уже й могили шкодять?

2 ЧЕРВ.:— Мовчи!.. Могили ці бандитські, знаєш?...

1 ЧЕРВ.:— Ну, тож давай хрести повикидаєм. А з села людей приїлемо могили з землею зрівняти... Гей, старий! Іди нам помагати! (1 і 2 червоні пручаються над хрестами, розхитують, але не можуть викинути з землі). Ходи, старий!

ДІД:— Я ж зв'язаний... Та колиб й зв'язаний не був, однако не піду. Це гріх і стид небіщиків трівожити..

2 ЧЕРВ.:— Чорт з ним! Обійдемося і без нього...

1 ЧЕРВ.:— Як то так? Мусить і він до праці рук своїх приложити. Пізніше подамо куди належить, що самі українці, навіть старі діди, хрести і бандитські могили руйнують, нищать. Наша влада з цього скористає немало, ну, тай нам все нагорода якась буде. А діда, щоби мовчав, можна ж і в розход... (тягне діда).

ДІД:— Боже, Боже... Ти хіба не бачиш, яка нам кривда діється?..

(червоні витягають хрести. Гремить, з могил знов встають козак і стрілець. Червоні стовпують).

Я в а 8

1 ЧЕРВ.:— (перестрашено): О, чорт! Невже й понадприродні сили супроти нас повстали!..

2 ЧЕРВ.:— Товаришу, поки не пізно, утікаймо!

КОЗАК:— Смерть катам України...

СТРІЛЕЦЬ:— Смерть і прокляття вищих сил...

1 ЧЕРВ.:— (панічно): Втікаймо, бо погинемо! (кидають кріси і швидко біжать. Козак і стрілець зникають).

ДІД:— Ще не пропала наша справа, коли за нас вступуються і вищі сили. А тепер розв'яжи мене синку! (стають спинами одне до одного й розв'язують собі руки).

Заслона.

ВІДСЛОНА ТРЕТЯ.

Вулиця села. На лавці під хатою 1 і 2 селяне. Вечорів.

И в а 1

1 СЕЛЯНИН:— Так ти був у лісі?.. Чи наші там уже збираються?..

2 СЕЛЯНИН:— Хоч і помалу, але збираються. До почі всі будуть.

1 СЕЛ.:— А післанців з сусідніх сіл не було ще?

2 СЕЛ.:— Нема... В ночі треба б починати, бо втратимо нагоду. Люде казуть, що по сусідніх селах повно війська.

1 СЕЛ.:— Стоїть воно і в нас постоем.. Та всеж пічнемо!

2 СЕЛ.:— Не річ почати... Мало нас... Та й шигуни ворожі ходять, випитують... Щось мабуть чують...

1 СЕЛ.:— Нехай собі... Пічнемо цієї ночі. Чекати годі, крайця вже пора. Хоч би й погинути пришлося, а мусимо почати. Народ озлоблений на ворога за здирства... А злість мине то і запал погасне...

2 СЕЛ.:— Озлоблений, та все ж боїться. Я вже зневірився в успіх..

1 СЕЛ.:— Раз так, то провід я візьму. А Невмераки ще не було?..

2 СЕЛ.:— Чекаємо з хвили на хвилю. Він багато нам допоможе... Що з ворогами зробимо?

1 СЕЛ.:— Те самісеньке, що вони з нами..

2 СЕЛ.:— Ну, а як успіху не буде?

1 СЕЛ.:— Відійдемо в лісі й будемо битись...

2 СЕЛ.:— Спалять же село проти зими...

1 СЕЛ.:— Дарма... Коли рубують ліс, тріски летіти мусять... Але до цього не дійде, я вірю.. Нас же сила також не маленька. (Йде дід з хлопчаком.

співають):

Ой зійшла зоря, зоря червоная, тай над Київом стала,
Наступали, московські орди, наче чорная хмара...

(підходить до селян).

Я в а 2

1 СЕЛ.:— Ось і Невмирака. Ви, діду, звідки приходите?

ДІД.:— З Чорної Балки... Там моя і хата і загата...

2 СЕЛ.:— По Україні що чувати?

ДІД.:— Багато, усього й не перекажеш. В Чорній Балці злетілося орлів сила силесна... На шуліків зібралися летіти... (поволі коло діда і селян збирається гурт). Вчора великий бій був...

3 СЕЛ.:— І хто переміг?

ДІД.:— Хтож то бачив, щоб шуліки орлів перемогли? А скрізь готують-ся.. Орлам десь помагає Божя сила...

ГОЛОСИ З ЮРБИ:— Чи чуєте? Нам Божя сила помагає...

ДІД.:— Егеж... Ставайте до змагань... (таємничо): Я чудо бачив...

ЮРБА:— Яке? яке?...

ДІД.:— Раз на могилі ночував... Заснув і бачив наших козаків, гетьманів славних і князів... Я думав, що це сниться, аж ні... Це було чудо...

ХЛОПЧАК:— І я їх бачив. Чув навіть, як вони співали і ті слова собі запам'ятав....

ЮРБА:— Щож вони тобі казали, діду?

ДІД.:— Казали усю Україну закликати до боротьби... Вони допоможуть..

3 СЕЛ.:— Що більше ти чував?

ДІД.:— Усі готові... Ждуть лише наказу підніматись по всій Україні.

2 СЕЛ.:— Хто ж наказ той дасть?..

ДІД.:— Невідомий... Ніхто не знає хто він і де живе... Та всі його слухають... Вся Україна встає на ворогів... На небі знамення явилися. Мудрі люде кажуть, що знамення віщують загибель ворогам... Нині велика ніч. Мені наказано ходити, будити всіх...

1 СЕЛ.:— А коли ж нам наказу сподіватись?

ДІД.:— Наказ я вам принісе... (в юрбі рух). У вас все готово?...

1 СЕЛ.:— Готово...

ДІД.:— То з Богом починайте, як лише настане ніч...

ЮРБА:— Пічнемо! За нами правда й Бог!.. (через гурт продираються червоні).

Я в а 3

1 ЧЕРВ.:— Що тут за збір? По хатах розходіться! (гурт невдоволено

поглядає на червоних). Чули?

ЮРБА:— Чули.... Чого розходитись? Хіба не можна вже й поговорити громадою?..

2 ЧЕРВ.:— А хто то там, такий розумний? Вийди по з юрби!

3 СЕЛ.:— (виходить) Це я! Тай що?

1 ЧЕРВ.:— (суворо): Віддав уже податок?

3 СЕЛ.:— А доки ж його віддавати? Москви не накормити... Останнє вже зідрали й так!..

1 ЧЕРВ.:— Ти так говориш? Щож, відважно! В тюрму вам захотілося!

1 СЕЛ.:— Тюрмою не лякай! Усіх все рівно не посадині... Соловки й тюрми й так вже переновнені...

2 ЧЕРВ.:— Чого тут бавитись? Марш по хатам, поки ще ми по доброму говоримо.

ДІД:— Селяне, люде!.. Чи ви боїтеся оціх гієн в людській подобі?

2 ЧЕРВ.:— А тобі, старий, чого тут треба? (приглядається). Твоє обличча мені знакове? Де тебе я бачив?

ДІД:— Під небом на землі.. (юрба переглядається й збивається довкола червоних)..

1 ЧЕРВ.:— Ходи ж, старий, з нами...

ДІД:— Йти з вами? А куди, вільно мені спитати?

2 ЧЕРВ.:— Що з ним балакати! Берім його, коли по доброму не хоче. (халають діда, в гурті обурення).

ГОЛОСИ:— Уже й старцям покою не дають?.. Доволі, що з нас знущаєтесь... Пустіть його!

1 ЧЕРВ.:— Старий цей, звідун бандитський.. Влада за ним не перший раз уже пошукує. Він в змові з бунтарями і диверсантами...

2 ЧЕРВ.:— З ким тут говорити? Вони усі єдиним духом дишуть.. А ти ходи... (тягне діда). А ну, дорогу!.. Дорогу, говорю! (селяне стоять непорушно довкола. Червоні вихоплюють револьвери). Дорогу, бо стріляємо!.. (стріляють вверх).

2 СЕЛ.:— Чого ви стоїте? Не бачите, що ворог напав на людину? Отак усіх по одному хпатимуть..

ГОЛОСИ:— А й справді... Візьмімося за них!

ДІД:— Спокою, люде! Я тут сказав, що вам приніс наказ... Чого ви ждете? Україна уже в огні... А ви чогось ще отягаєтесь...

2 ЧЕРВ.:— Не вам боротись з нами... Розійтись! (продираються через катови тягнуци діда).

ЮРБА:— Чого боїтись!.. Хапай їх, клятих! (кидаються на червоних,

розбрюють). Тепер ми з вами поговоримо інакше...

1 ЧЕРВ.:— (прохаючи). Так щож це? Це бунт, товариші.. Віддайте нашу зброю! ...

ГОЛОСИ:— Егеж... Зараз так і віддамо... Чи мало ви на той світ відірвали невинних? Дістанете по заслугі..

3 СЕЛ.:— Що з ними зробимо?

ДІД:— По праву війни полоненим не роблять кривди.. Але оці два, як і усі, що Україну руйнують, не є полонені. Це влізливі зайди, забралися у нашу хату й нами порядкують... А що зробилиб ви, колиб на ваше господарство, у вашу хату, прийшов би хтось непроханий і вас ограбував?...

ГОЛОСИ:— Такий повинен вмерти! На гіляку з ними!

ДІД:— Ось вам порада й присуд...

1 ЧЕРВ.:— Коли ви нас вбете, з вами розправляться жорстоко... Наша влада вмів карати бунтарів, що й некло здригнеться...

1 СЕЛ.:— Може й так, та ви того вже не побачите, як нас карати будуть... Заведіть товаришів над річку, там знаєте вже, що з ними зробити. Не упусти́ть, лише...

3 СЕЛ.:— Не втічуть, будьте певні... (кількох селян ведуть червоних).

Я в а 4

1 СЕЛ.:— Проти сили треба вживати сили... (до гурту). А ви за зброю! Що хто має, обріза, кріса, револьвер й збирайтеся... Розіслати скрізь сторожових, щоби с села ніхто не проскочив. Добре пильнувати...

2 СЕЛ.:— Наказ! Іду давати розпорядки...

ДІД:—Йдіть, діти, за вами Бог і Україна... Ідіть, зовіть других. Нехай лі одна душа не сидить вдома... Всіх ворогів вигнати з України з неславою. Тепер настав ваш час! Коли прогавите, то довго в неволі будете... Ваши діти вас проклинатимуть, Ідіть...

ХЛОПЧАК:— Я також піду, діду. На щось придумаю...

ДІД:— Іди, хай Бог тебе провадить... Виконуй батьків заповіт...

ЮРБА:— Підемо!.. Всі йдемо!.. Заспівай нам, діду.. (дід співає, юрба поволі розходитьсь).

Я в а 5

ДІД:— Є в людях підем і дух бадьорий... Ще живе Україна!

1 СЕЛ.:— Не дивно... Всім уже терпіти стало неможливо.

ДІД:—Егеж. Колись, не так всі думали, і справу прогавили... Якби хоч десята частина, що згинули по тюрмах, на Соловках, від голоду, була повстала—Україна вже була б десятки літ вільною...

1 СЕЛ.:— Що старе згадувати, діду? Було і минуло... Милілися усі в той час...

ДІД:— Хтож їх поведе? Хто буде командантом?

1 СЕЛ.:— Поки що я... Далі покажеться, може в бою хто здібність виявить.

ДІД:— Правда. Таланни проявляються в бою... (вбігає 3 селянин).

Я в а 6

3 СЕЛ.:— Вороги йдуть на нас... Певно чули стріли.

1 СЕЛ.:— Як ще далеко?

3 СЕЛ.:— З версту може, не далі... Сила в них значна.

1 СЕЛ.:— Зустрінемо їх гідно... (у віддалі чути стріли). Ого, ще здалеку стріляють. Чи може то в сусідів... Ну, не знатимуть вони куди втікати... Зараз всіх, хто має зброю,, закликати і вести за село..

3 СЕЛ.:— Іду. (проходять озброєні селяне через сцену).

1 СЕЛ.:— Заждіть хвилию! (селяне стають). Між нами нема досвідних командантів... Поки що я наказ давати буду і послуху у вас прошу по доброму. Йдемо у бій...Будьте відважними; всі пам'ятайте, що відступу ні ласки нам не буде... За нашими плечима наші діти і жінки... Не видайте їх на поталу злобному ворогу... Завдання наше розбити ворога. Вперед! (йдуть).

ДІД:— А я хіба ніколи кіса не мав в руках, чи що? (виймає з під пола обріз). Піду і я, і мої стріли припадуться.. (виходить).

ХЛОПЧАК:— І я з тобою піду, діду. (йде за дідом).

Я в а 7

(Зривається стрілянина й гарматні вибухи. Через сцену перебігають озброєні селяне, (коли мало осіб, то можуть бути тіж самі обійшовши сцену по за кулісами). По хвилі входить поранений дід підтримуваний 3 селянином і хлопчаком).

Я в а 8

ДІД:— Лишить мене, я тут перепічну... (сідає на лавці).

3 СЕЛ.:— Я заведу тебе у хату, там буде спокійніше, чим тут на вулиці. Та й рану перев'яжу...

ДІД:— Не треба. Перев'яжу себе якось і сам... Іди у бій, ти там потрібний.. Бо ж нашим кожний стріл занадто дорогий...

3 СЕЛ.:— Таже ви кровю зійдете й загинете...

ДІД:— Йди, йди... Коли й загину, то страта невелика. Я вже старий, про жив немало, багато бачив погані і зла...Я Богу дякую, що довів побачити

хоч перші бої за Україну і гинути в бою, а не в льоху ворожому...

ХЛОПЧАК:— З ким же я зістанусь, діду, коли вас не стане?..

ДІД:— Ти йди також, борися, зубами виривай волю для рідного краю. Коли Україну звільните, не згинеш... Люде найдуться, що тебе за рідного приймуть. А зараз йди і ти... (до селянина). Остерігай його, щоб дуже не заривався... Йдіть!... Ще живе Україна!.. (селянин з хлопчаком виходять, дід падає з лавки й лежить нерухомо. По хвилі з'являється привид України (жінка чи дівчина)).

Я в а 9.

УКРАЇНА:— Сталось... Мій нарід знов до борні повстав за мою й свою волю, за правду хлібороба... Віками не раз вони ставали, боролися і гинули в змаганнях... Моя земля подита кров'ю моїх синів, поорана гарматами кожна її нядь. Я кличу всіх живих звільнитися з пут ворожих, зібрати порізнену мою землю... І вірю—мої сини доконають мої бажання, перестануть бути чорним водем у ярмі чужому... А на землях моїх настане воля, правда й добробут, боронений могутньою рукою єдиного господаря землі... До змагань!.. Живих жде перемога й воля, а мертвих слава вічна... Я тільки бої сніам своїм Найвищих Сил благаю... (за сценою співають: "Боже Великий Єдиний". Спів переривають вибухи, зникається заграва. Стріли зближуються). Невже й тепер поразка?.. До бою всі!.. Волю бороніть! До бою!.. (грає сурмач. З'являються козак, стрілець і засланець).

Я в а 10

КОЗАК:— Ми з могили почули зов твій... Ідемо!..

ЗАСЛАН:— З'являємось на зов!.. Поможемо живим!..

СТРІЛЕЦЬ:— Звільнимо тебе з пут!..

УКРАЇНА:— Йдіть знеможених заступити, дайте їм віру й завзяття. Подайте слабодухим приклад... Кров'ю і залізом лікуйте мої рани... Нехай десяток ворогів заплатить головою за кожне знищене життя синів моїх..

(На сцені з'являються Аскольд, Володимир, Данило, Хмельницький і Дорошенко).

Я в а 11

АСКОЛЬД:— І ми йдемо пащадків своїх й тебе боронити...

ВОЛОДИМИР:— З м о г и л закличемо на допомогу всіх наших воїв і боєвод...

ДАНИЛО:— Я галицькі полки здійму у бій від Тарнова і Тіси до Галачу...

ДОРОШЕНКО:— Ми рушимо полки козацькі від Березини й Десни аж по Кавказ..

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ:— Живе Україна.. Загибель всім ворогам її.. До бор-
ні вставайте!.. На ворогів!.. До мести і перемог!.. (грає сурма. Бій змагаєть
ся. Стає темно й привиди зникають. За сценою співають гімн).

Заслона.

Вересень, 1938. Торонто.

ол. В. ЛУГОВИЙ

В Днях Слави

ДРАМА З ЧАСІВ РЕВОЛЮЦІЇ Й ВІЙНИ У СХІДНІЙ УКРАЇНІ
У 5-х ВІДСЛОНАХ (4-х Діях).

Д і є в і О с о б и:

ОЛЕГ РОСАВИЧ, пост, старшина Української Армії.

МАРУСЯ—молода дівчина, любка Олега.

МИКОЛА КОНДРАТОВИЧ—заможний хуторянин, батько Марусі.

ОЛЕКСАНДРА—мати Марусі.

НАТАЛКА—дівчина, в яку Олег був залюблений попередно.

ПЕТРО—парубок, коханок Наталки.

БОЗАК-ВІСТУН

КУРІННИЙ КОМАНДАНТ

КОМАНДУЮЧИЙ УКРАЇНСЬКИМ КОРПУСОМ

1, 2 і 3 ПАРУБКИ.

1 і 2 ДІВЧИНА.

1, 2 і 3 СТАРШИНИ.

СЕЛЯНИН

ПОЛОНЕНИЙ

Большевицький комісар.

1 і 2 червоноармійці.

ДІЯ ПЕРША

Вільна околиця. Видно хати в садах. Вечір. В часі відслонення сцени чути пісню: Ой зійди, зійди, ти зіронько та вечірняя. Коли пісня затихає Олег і Петро входять на сцену.

Я в а 1

ПЕТРО:— Гарна пісня. Шкода, що перестали співати...

ОЛЕГ:— Як для кого! Всі наші пісні гарні.

ПЕТРО:— Але любовні, то такі найгарніші... Нема нічого кращого на світі понад любов дівчину.

ОЛЕГ:— Голодній курці просо на думці... А тобі дівчина.

ПЕТРО:— А тобі ніби ні? Чогож ти ходиш вечерами попід плоти та такі тужливі пісні собі під ніс мугикаєш? Ой, знаю я тебе!

ОЛЕГ:— Не знаєш і знати не будеш... Не пора тепер співати про любов. Бачиш, що діється кругом нас! Була війна, людей нищено сотками тисяч, мільонами за чужі нам справи... А й тепер, коли люде здається й зрозуміли, за чий інтереси воювали, відділилися від тих вероєжких братів, щоб самим на своїй землі загосподарюватись, ті брати знов сунуть на нас, огнем і кровю заводять знову свою опіку. Тож нам не до любови, не до дівчат, а треба йти боронити свій край, захищати перед непроханими опікунами своїх батьків і матерей...

ПЕТРО:— Я не розумію... Тож у тебе батька й матері уже нема! Кого ж ти будеш захищати?

ОЛЕГ:— Усіх батьків та матерей, по всій Україні... Так, приятелю... Любов до краю, до батьківщини, вища і чистіша від любови до дівчини.

ПЕТРО:— (глузливо). Ну, й сказав ти! Любов до краю, до України! Ні, дякую за таку любов... Чи ж може бути свій край дорощим від дівчини? Коли вона обниме та пригорне любенько? Все на світі віддав би за її ласки.

ОЛЕГ:— Сором так говорити, Петре... (входить Наталя).

Я в а 2

НАТАЛЯ:— А й справді, Петре, колиб всі люде були такими, як цей поет, то й не було би ніякої любови на світі; чого доброго й люде перевелися... Це він підучує хлопців, відбиває від дівчат... Про Україну все їм торочить, про війни козацькі, про славу й волю. Нам з тої слави що, коли любови нема? Адаже молодість одна буває...

ОЛЕГ:— Ти так говориш, Наталко?...

НАТАЛКА:— А ти як хотівби? Щоби я захоплювалася твоїми оповіданнями про минулі часи, про козаків? Я дівчина, не родилася, щоб здобувати якусь славу, а для любови... Ти захоплюєшся Січчу, козаками, тим, що на Січі жіноцтву жити заборонялося... А тепер ще оту війну нещасливу узяв собі до серця... Підмовляєш хлопців йти добровольцями воювати за Україну... Йди, згинь там, коли тобі життя не миле... Не всім же бути такими як ти.

ПЕТРО:— Правда, Наталко... Згинути за Україну кожний йодуц може, а ми будемо жити на Україні, чого не кожний потрапить.

ОЛЕГ:— А хтож вам ту Україну дасть? Сама ж з неба вам не впаде...

ПЕТРО:— Дадуть такі ідеалісти як от ти...

ОЛЕГ:— По вашому виходить так, що ідейніці повинні битися, вам визволити край, каліками ставати, може й погнути, для того, щоб вам добре жилося?

НАТАЛКА:— А хоч би й так, то що? Ти ж ідеаліст. Говориш завжді, що для волі рідного краю не тільки треба жити, але й уміти згинути...

ОЛЕГ:— Ні, ви того не варгі, щоби за вас, гинули люде...

ПЕТРО:— (терико). Ми тебе й не просимо гинути для нас.

ОЛЕГ:— Ще недавно ви обоє не говорили так. Прощайте! (виходить).

Я в а 3

ПЕТРО:— (сміється): Бач, швидко як пішов! З якогось часу я не злюбив його...

НАТАЛКА:— (з досадою): І я його не люблю. Хібаж такого варт любити?

ПЕТРО:— (здивовано): І ти не любиш? А то відколи? Таж ти за ним недавно ще пропадала... Тягнулась до нього, наче до сонця квітка...

НАТАЛКА:— Егеж, був такий час. Я була у ньому засліплена. Тепер же бачила, що з ним немалаб я життя.

ПЕТРО:— А то чому? Через оту Україну?

НАТАЛКА:—Через Україну і так... Він мрійник і фантаст. Практично-сті не має зовсім...За ним й найліпша жінка усе життя бідитиме..

ПЕТРО:— Кожний поет такий.

НАТАЛКА:— Може й так. Поети взагалі нарід хімерний, не з цього світу. Все життя блукають думками понад хмарами, а на жінок уваги не звертають. Тому то я його не злюбила. Я нянькою йому не хочу бути. Він му-сить бути таким, як і усі мужчини...

ПЕТРО:— Певно. Мужчина повинен жінці сторожем і нянькою бути...

НАТАЛКА:— А вжеж, що так. У мене з ним зовсім і характери песхожі до того.

ПЕТРО:— Часом люде з протилежними характерами зживаються як найкраще.

НАТАЛКА:— Не я. Колиб він про Україну цю всім не товк, то ще ще... А тож не лише сам, але й других зове за Україну вмирати. Чи ж є у нього здоровий розум? Сам ти осуди..

ПЕТРО:— Та правда.. Через нього весіля багато не відбудеться, що ще цього року відбутись мали...

НАТАЛКА:— Отож і бач... Я люблю такого лише хлопця, що кожне моє слово, чи бажання для нього законом буде.

ПЕТРО:— (жартуючи): Такого, наприклад, як я..

НАТАЛКА:— Ти гарний хлопець. Смілий до дівчат...

ПЕТРО:— Цеб то я можу прислати старостів до тебе?

НАТАЛКА:— Прислай... Будь певний, не відмовляю.

ПЕТРО:— Який же я радий! Я тебе, Наталко, віддавна вже люблю.. Пришлю, пришлю, будь певна...

НАТАЛКА:— Ось тобі запорука моєї згоди.. (Обнімає й цілує Петра. Входить Олег, стає вражений).

Я в а 4

ОЛЕГ:— (іронічно): О, як бачу, то у вас вже все поладжено. Ну, щож? Бажаю щастя!

НАТАЛКА:— (змінана). То цей Петро.. Якось несподівано обланив наче медвідь. Відпругатися не могла.

ОЛЕГ:— А може то було якраз навпаки? Ну, ну... Цілуйтеся собі, чого там... Не хочу перешкоджувати вам.

ПЕТРО:— (глузливо): Чомуж ти тепер не скажеш нічого про смерть за Україну? Ми в такому настрою, що може й послухаємо тебе...

ОЛЕГ:— Не всім гинути за Україну. Треба ж комусь і болванів та зрадників будуччини розплоджувати на Україні.

ПЕТРО:— (сердито): Що за значення мають твої слова?

ОЛЕГ:— Ніякого. Лиш те, що ти обіцянки не дедержуєш. Ти ж дав слово з нами йти. Так швидко вже забув?

ПЕТРО:— Може й піду! Ти звідки знаєш?

ОЛЕГ:— Ні, я бачу, ти не підеш... А колиб і пішов, то невелика з тебе буде користь... Про жіночі ласки все думатимеш...

ПЕТРО:— Ти, бачу, заздрісний!

ОЛЕГ:— Я? Нічуть... Любіться собі на здоровля. Насміхайтеся з нас, дурнів, що на небезпеки, а може й смерть збираються йти. Але колиб колись вам не пришлось стати під цівками ворожих крісів направлених у груди, або не гнити у сибірських тайгах.. Тоді згадаєте цей мент, ваші насмішки, й може покаєтесь, хоч буде пізно.

ПЕТРО:— Заздрість з тебе говорить. Я згаю! Ти любиш Наталку. Одначе я тут ні при чому. Наталки я не відбивав від тебе, вона сама тебе не хоче...

ОЛЕГ:— Тим лініше..

ПЕТРО:—Треба було її стеретти..

ОЛЕГ:—Жінка, чи дівчина, що поотребує аж сторожа перед залицинням мужчин не варта того сторожа.

НАТАЛКА:— (сердито): Ти так говориш про жінок? І твоя ж мати була жінка...

ОЛЕГ:— Не про всіх... Є жінки й дуже гідні, з характером,

НАТАЛКА:— Щож, це образа для мене?

ОЛЕГ:— Думай як хочеш... Коли ти чуєш себе винною, можеш прийняти мої слова на свій рахунок.

ПЕТРО:—Що з ним говорити, та на образи наражуватись! Ходімо!

НАТАЛКА:— (кидає злбним поглядом на Олега): Ходімо! (обнимають ся й виходять).

І в а 5

ОЛЕГ:— (сам, розчаровано сміється): Така то жіноча натура, а я й не знав... Виходить, що для того, щоб здобути любов жінки, треба коло неї наче коло збитого яйця ввихатись... Для неї все рівно, чи Іван, чи Степан, аби все хтось любив її... Щож... Наталка за Петром пішла, тим лініше для мене. Алеж я любив її здається. Тільки це мабуть не любов, а пристрасть. Та, зрештою, нема що над отою любовю думати. Треба ось зібрати хлопців і в дорогу... Я ж козак з діда-прадіда! Замість любки мені вистане кріє, шабля прапрадідів чи скорострія, а замість вилюбу хрещення огнєве в бою... (наспівує):

Мені з жінкою не возиться... А тютюн та люлька козаку в дорозі знадобиться... (по хвилі): А що ні кажі, все таки шкода... Чоловік думав—підду, відбуду обовязок супроти краю, та коли пощастить живому вернутись то й під вінець, а тут на!.. Піймав облизня... Так і лініше... Нехай з нею веде шури-мури цей духовий трун, Петро, а я вже якось вибію її з голови, та й службу відбувати буду старанніше, коли голова буде вільна. Нема лиха без добра... (чути пісню, Олег стоїть задуманий, слухає):

ХОР:— (за сценою):

Гей любив, тай кохав, собі дівчину мав, гей, як у саду вишня,—
За лихими людьми, та за ворогами, гуляти не вийшла...

Покидаю теб, серденьтко моє, гей, та й на мілість Божу,

А самий я піду, а сам я поїду, в далеку дорогу...

Дожидайся мене, серденьтко моє, гей, тай до себе в гості,

Як виросте трава, трава шовковая, в тебе на помості...

(На сцену вбігають гурт хлопців і дівчат).

І в а 6

1 ПАРУБОК:— Ось де він, стоїть збіднившись, щаче сирота. А ми думали де ти подінувся? Шукали по садах...

2 ПАР.:— Яж казав, що він десь коло Наталки..

ОЛЕГ:— Далиб ви, хлопці, мені спокій з тою Наталкою. Чого завжди до рикаєте мені нею?

1 ДІВЧИНА:— А щож в тому злого? Адже всі про те знаємо...

ОЛЕГ:— Нічого ви не знаєте. До Наталки хтось другий, щасливіщий задицяється...

1 ПАР.:— Ти з нею чи не посваривсь, бува?

ОЛЕГ:— З Наталкою? Чого б я з нею мав сваритись? Що вона для мене, чи я для неї?

2 ПАР.:— От тобі й маєш!.. Ми будим то не знаєм, що ти за нею пронадав.. Тай вона до тебе все липла...

ОЛЕГ:— Був час, що я приятелював з нею, а ви подумали Бог знає що. Вона другого мав, кажу ж вам.

1 ДІВЧ.:— Другого? Кого ж би то?..

ОЛЕГ:— Ви хочете, щоб я розповідав! Довідайтесь від неї... Мені, знов, дівчата не в голові. Ліпше от що, хлопці... Коли ми ідемо?

1 ПАР.:— Хоч би й завтра, а нам що?

ОЛЕГ:— Так завтра й рушимо. Нема що відкладати.. Згода?

2 ПАР.:— Згода...

ОЛЕГ:— Не шкода буде вам своїх дівчат кидати? Бо ж ми не знати, коли повернемось... Дівчата новиходять замуж, навиприкрившись вас ждати. Та чи й повернемось усі? На війні ж не жартують...

1 ДІВЧ.:— Не ми... Маминих синів ми й знати не хочемо...

2 ДІВЧ.:— Ідіть, воюйте, а за нас не бійтеся... Ти ж нас учив, та вже й не віриш?

ОЛЕГ:— То й добре... Коли обітниця держитесь, то вас любити варта..

1 ПАР.:— Все рішено, чого там. Заспіваймо!

ОЛЕГ:— Заспіваймо дівчатам на прощання... (співають).

Забудь мене, мила, забудь...
 Як нам колись жеврілась грудь,
 Як серця рвалися колись—
 Ми розійшлись...
 Тобі зазуля на весні
 Кувала щастя, а мені
 Вороння крикало сумне,—
 Забудь мене...
 Я йду в чужую сторону,
 Боротися за вітчину,
 А може смерть мене там жде,—
 Забудь мене...

(Всі стоять сумні).

3 ПАР.:— А ну, другу!

1 ПАР.:— Яку, чи знов такуж сумну?

2 ПАР.:— А вжеж... Може дівчат до сліз доведемо..
 (співають "Їхав козак на війноньку")

ОЛЕГ:— (по скінченні пісні). Що це ви завзялись таких сумних пісень співати? Дивиться! Дівчата вже плачуть...

1 ПАР.:— Нехай поплачуть, коли їм нас хоч трохи жаль...

1 ДІВЧ.:— От не малиб ми чого плакати. На війну ідуть же тисячі.

2 ПАР.:— То нас вам пічуть не шкода?

2 ДІВЧ.:— Чому не шкода! Але як будемо отак все плакати то й очей у нас не стане. Чомує у нас усе лиш плач та сум...

ОЛЕГ:— Правда. То вже з нас така плакуча нація... Як почали від Гривця, та й досі все плачемо. А плакати нема по чим. У нас же все гаразд.. Отим, під ворогом, тим гірше... Та вони самі собі завинили...

1 ПАР.:— А то як?..

ОЛЕГ:— Чому відразу не боронились, коли насадав ворог. Був же час і змога тоді, як ворог, ще слабій, за хлібом сунув на Україну.

2 ПАР.:— Воно то так, Щож зробимо, коли вдачу маємо таку, що ми добрі тоді, коли нами хтось чужий командує. Ревні малороси та тирольці сходу, а пізні Івани у відношенні до себе...

ОЛЕГ:— Прийде час, що все зміниться... До зміни й ми повинні доложити праці... Однак ми взялися не за своє. Покищо наш обов'язок зброї хапатися, боронити тих пізних Іванів від задрієного сусіда. Тож памятайте... Поїдемо ввввтра в полудне, щоб ввввечері в частині вже бути. Підучимосся і

до бою... Бо ті дядьки, що вже війну перебули не дуже рвуться.

ПАРУБКИ:— Добре... Не спізниться ніхто, не бійся.. (виходять, з другого боку входить Петро).

Д в а 7

ПЕТРО:— Завтра їдуть? Треба б і мені з ними разом бути, трохи совісно. (по хвилі): А, хто тепер, у наши часи на совість звертає увагу! Пусте! Совість совістю, а невгоди також річ погана.. Все ліпше оженився, бути при боці гарненької жінки, слухати її щебетання, чим десь там в ровах стрілецьких у холоді й нечистоті, голодному слухати свисту куль, трескоту скорострілів та громів гармат... Я ще змалецьку не люблю гуркоту... До того й небезпека—вбити можуть...Цей навіжений поет всіх хлопців зараз же у бій потягне... За Україну вмирати... Мені що за користь з України буде, коли я в землі гнитиму? Після мене— нехай собі нами командує і жиди, або цигане, аби лиш мені добре було.. А по мені, коли я вмру, нехай собі і трава не росте, або світ завалиться... (по хвилі): Алеж сміятись з мене пічнуть... Сором... А, нехай... Сором не дим, очей не виїть... Таки не піду... (йде зо сцени).

Заслона.

Д І Я Д Р У Г А

ВІДСЛОНА ПЕРША.

Бригадний резерв на фронті. Ліс. Під деревом стіл, лавки. За столом гурт старшин і Олег. (Можуть бути 1, 2 і 3 парубки). Долітає відгомін бою на фронті.

Я в а 1

1 СТАРШИНА:— (читає правильник,—кидає): До лиха з тими військовими правильниками. Мучився, читав, думав знатиму, як викрутитись з прикрого становища в бою, а тут якісь дурниці; як би став їх виконувати, то всіх вояків ворог перестріляв би наче горобців...

2 СТАРШ.:— Егеж... Наша війна суперечить всяким правильникам. Тут треба мати здорову голову й уміння, не так, як у колишню війну, що був суцільний фронт на тисячі верств і старшині треба було лиш вміти кричати та лаятись і швидкий хід мати.. Чи ти, товаришу, не думаєш часом отаманської булави досягти, що правильники так студіюєш?...

1 СТАРШ.:— А хоч би й так... Ти заздриєш?

2 СТАРШ.:— Не тобі, брате, маршалом бути.. Видно по тобі.. Правильники добуть лише нездари, що клєнки в голові не мають. На біса нам правильники та артикули про мільонові армії, коли у нас на фронті частина від частини закинєна на десятки верств?..

ОЛЕГ:— Рація. Тут часом треба діяти зовсім всупереч усім правильникам на світі.

1 СТАРШ.:— А чим же вбити час?..

2 СТАРШ.:— Співай, танцюй, або десь в гості напроєся.

ОЛЕГ:— Колиж бо відлучатись не вільно. Кожної хвили нас можуть закликати в окопи. Хіба співати, щоб в дома не журинєся.

1 СТАРШ.:— (сердито) Співай ти сам. Тут дівчат нема, щоб їм виснівувати. Тай не треба, чортяка з ними. Спокійніше так.

2 СТАРШ.:— А ти відколи таким став ворогом дівчат? Мабуть вже світ завалиться...

3 СТАРШ.:— Мостився до дочки якогось папа, та гарбуза дістав.. (сміється). Відтоді увесь жіночий рід зненавидів.

1 СТАРШ.:— От хай тобі зацінить... Дивися за собою.

3 СТАРШ.:— А мені що?.. Я дівчини й не мав ще ніколи...

ОЛЕГ:— По правді й я не мав... От так лиш, ніби приятелював, та й то не слава Богу. Воно й дівоче товариство не зле, та щож, коли нема, ми му-симо їх ворогами бути... Так співаймо!..

2 СТАРШ.:— Давайте ту, галицьку.. (починає):

Був собі козак, що дівчину мав,—мов квітки весну він її кохав.

І кохав її, і любив її, в своїх думках в своїх мріях золотив її..

Та зайнялось раз небо від гармат. В боротьбі страшній йшов на брата брат
І козак пішов, як пристало всім, та постріляний побитий повернув у дім

Ним до матері рідної зайшов, перше дівчину свою віднайшов..

Лиш побачив він мрію своїх мрій, як жорстоке впало слово ти тепер
не мій.

Піймо друзі, грай музика, нам вже все ревно,

Бо правдиве тільки в світі музика й вино...

ОЛЕГ:— Ну, заспівали, та й буде з нас. До козаків комусь треба б пійти. Їх треба більше освідомлювати, читати, оповідати, чому і за що ми воюємо з Москвою, підтримувати бадьорість... А ми віддаюємось від козацтва...

1 СТАРШ.:— Чого ж ти хочеш? Ми і так живемо з козаками наче брати рідні. Вони перетомлені, то сплять, де кому прийшлося, за те ми їх сон спокійний стережемо. Тай бадьорости у них не бракує, біда, що бракує чо-го іншого, набоїв... Ось прийде наказ до наступу... З чим ми будемо наступати? По п'ять чи сім набоїв на козака зісталось.

ОЛЕГ:— У тому то й біда. Колиб у нас набоїв було досить, хоч мало нас, а вже давно були б за Київом, на Лівобережжі. Перли б червоних на Москву. (озброєний козак вводить селянина). Ви з чим, козаче?

Я в а 2

КОЗАК:— Пане четарю, приводжу дядька, що перебрався через фронт..

СЕЛЯНИН:— Який там фронт тепер? Десь не десь стоїть частина, а по між ними цілі дивізії провести можна непомітно.

1 СТАРШ.:— Ви як видно військовий, дядьку?

СЕЛ.:— Та дещо митикую й по військовому.. Відбув війну...

ОЛЕГ:— Звідкиж ви і як вас звати?

СЕЛ.:— Я з села верств зо шість звідсі, Неспана зоветься. А як зовуся, це хіба все рівно. Я вернусь до дому, то ж обережним мушу бути.

1 СТАРШ.:— Як же ви через червоний фронт перебрались? Їх же сила силенна... Вас ніхто не бачив?

СЕЛ.:— Стежками йшов по балках, нікого не зустрів. Натрапив на

вас перших.

ОЛЕГ:— Яка вас потреба до нас привела?

СЕЛ.:— У мойому селі стоїть ворожий штаб. Силу майна має, зброї і амуніції, а охорона зовсім слабенька, з десяток комуністів, та чета самих рекрутів. Селянам по тому боці добре відомо, що військо українське не йде вперед лиш тому, що не має з чим. Це знають і червоні. От я, порадившись зо своїми й прийшов, бо думаю, що схочете здобути набоїв хоч би тисяч зо п'ятьсот, коли не більше. Там гранати, скоростріли й кріси новенькі у мене на подвірю. Та й іншого майна сила силенна, чейже придасться вам...

1 СТАРШ.:— (радо). Чудово! Ми з вами підемо.

ОЛЕГ:— Добре... Тільки як ми можемо вам вірити, що це не підступ?

СЕЛ.:— Я ж буду з вами у ваших руках. Знаю закони війни, що колиб щось не так, то пристрілити мене моглиб. Чи ж мені життя не миле?

2 СТАРШ.:— Йдемо, чого там! Червоним буде несподіванка..

ОЛЕГ:— (по надумі). Йдемо. Я піду до курінного за дозволом.. А ви заждіть! (швидко виходить).

Я в а 3

3 СТАРШ.:— Алеж бо ви й відважні, дядьку!

СЕЛ.:— Чого ж боятися? Прийшов до своїх!..

2 СТАРШ.:— Воно так, алеж ваша родина зісталася.. А нуж, хто будь червоним донесе?

СЕЛ.:— У мойому селі донощиків нема. А тепер ще всі озлоблені на червоних за здирства...

2 СТАРШ.:— Грабують?

СЕЛ.:— Грабують хліб, худобу й одіж... Кажуть на оборону революції. На ділі ж голодній Москві та Петербургу. Сотками ешалонів везуть щоденно добра з України... Вояки теж аж з під Москви, самі кацапи...

1 СТАРШ.:— Чи багато прихильних собі червоні по селах мають?

СЕЛ.:— Поки ще їх не знали, були прихильники з бідноти. Але тепер і біднота від них вже відсахнулася.. (Олег вертається).

Я в а 4

СТАРШИНИ:— Ну що? Дозволена виправа?

ОЛЕГ:— За хвилину йдемо. Не тратити довго часу, щоб ввечері напад перевести. (до 1 старшини). Іди, побуди козаків й бері охочих. Вибірай дужчих і менше перетомлених. В боєвій лінії готові й піchnуть бії, щоб увагу ворога до себе прикувати.

1 СТАРШ.:— Іду! (виходить).

Я в а 5

ОЛЕГ:— (до 3 старш.) Ти зістанешся тут за команданта.

3 СТАРШ.:— Я би також бажав іти на виправу.

ОЛЕГ:— Другим разом підеш. З козаками тут требаж кому зістатися на всякий случай. Тай виправа небезпечна. Можемо погинути усі.

3 СТАРШ.:— Зістаюсь, раз так необхідно.

КОЗАК:— Чи мені вільно буде йти з вами, пане четарю?

2 СТАРШ.:— Ще що?. Минувшу ніч ви ж були на варті..

КОЗАК:— Так, пане хорунжий, але чуюся міцним.

ОЛЕГ:— Нехай іде, чого там... Добре, козаче..

2 СТАРШ.:— Мішків би треба взяти. Кожний набере бодай набоїв стільки, скільки нести може...

СЕЛЯНИН:— Набої, зброя, й усе майно лежить на возах. А коней ми дамо досить, колиб червоні з кіньми повтікали. Коби лиш вдалася виправа...

ОЛЕГ:— То дуже добре. Виправа мусить вдатися, нехай би й що! Бо ж воювати немаємо з чим, що від ворога добудем, тим і стріляємо. Від нашої успіху залежить майбутний наступ.

2 СТАРШ.:— Що діятимемо, коли б за цей час червоні зміцнили залогу?.

ОЛЕГ:— Підійдемо під село несподівано, у темряві... Коли опір буде сильний, візьмемо на багнети. Розділимо свій відділ, частина зліквидує штаб, а друга вивезе склади. Відходячи зістанемось останніми й будемо прикривати відступ валки. (за сценою чути ритмічний тупіт).² Вже йдуть козаки. (входить 1 старшина).

Я в а 6

1 СТАРШ.:— Пане четарю, голову, що виправа в силі 20 людей готова до вимаршу.

ОЛЕГ:— Добре! (за сцену): Хлопці! Йдемо на важну виправу в запілля ворога. Від нашого успіху можливо залежатиме звільнення наших осель і родин з під панування червоних... Тож виправа мусить бути успішною. Коли перейдемо нашу бойову лінію поводитися тихо, не курити й голосно не розмовляти... Зрозуміли?..

ГОЛОСИ:— Так, пане четарю!

ОЛЕГ:— (до селянина). Ведіть нас, дядьку. (до 3 старш.). Щасливо зіставайся! (старшини прощаються з 3).

3 СТАРШ.:— Щасливої виправи! (всі за виключенням 3 старшини виходять).

ОЛЕГ:— (за сценою) Хлопці, пісні! (співають):

Гей, ну, браття, до зброї, Москву воювати, Москву воювати,

Гей чи пан, чи пропав двічі не вмирати, гей ну мо, браття, до зброї...
(Пісня поволі стихає).

Заслона.

ВІДСЛОНА ДРУГА

Вільна околиця. Дорога в лісі. Здалеку долітає час від часу рідка стрілянина. Олег і 1 старшина з крісами стоять збоку дороги. Чути тарахкотіння возів.

Я в а 1

1 СТАРШ.:— Ну, вдалася виправа якнайкраще, й без страт з нашого боку. Самих набоїв силу захоплено, Цілій дивізії вистане на тиждень, два боїв; зброя, десятки возів всякого майна... Всіх хлопців уберемо в новеньке... А до того і ворога розбито, знищено штаб...

ОЛЕГ:— Коби лиш нам цього добра не відбили... Чейже червоні зорієнтувалися, що нас лише мала кунка. Дурні булиб хіба, колиб за нами не гналися. Наш відступ дуже чути,— вози гуркочуть.

1 СТАРШ.:— А може не посміють... Ми їх добре наполошили, а по друге і командантів у них нема.

ОЛЕГ:— У війні нема ніяких "може". Треба знати певно. Тут заждемо хоч пів години. Наші зо здобиччю відійдуть на версту чи більше...

1 СТАРШ.:— Певно, тільки ж, чи нас двох ворога задержить?

ОЛЕГ:— Повільніше пертима вперед, то й то задержка. (за сценою гамір). Що там?.. Невже червоні?... (оба готуються до стрілу. Козак вбігає на сцену, перед ним біжить червоний). А це що за перегони?..

Я в а 2

КОЗАК:— (відсапує). Якійсь ворожий штабовець...

ОЛЕГ:— Як же ти його зайняв поперед себе?

КОЗАК:— Та як... Я був на чатах вкінці села, від ворогів. Коли вже наші дали знак відходити, зібрався й я. Та почув, як цей товариш втікав городами. Ну, затримав його тай пігнав поперед себе, щоб бува і самому в полон не попасти.

ОЛЕГ:— Червоні ще до ладу не прийшли?

КОЗАК:— Хто зна? Коли з села виходив кричали дуже в другому кінці. Певно з допомогою село знов займали.

1 СТАРШ.:— (до полоненого). Хто ви?

ПОЛОНЕНИЙ:— Начальник штабу. А ви хто?

ОЛЕГ:— (до козака). Важного птаха вам далось зловити. (до полоненого). Ми ті, що штаб ваш розгромили...

ПОЛОН.:— (боязко). То я в полоні? Я думав, що це наш біжить за мною... Пропав я, виходить...

ОЛЕГ:— Не бійтеся, ми полонених не вбиваємо, так як ваші, хоч маємо на те право... Чого на Україну лізете?... (до козака): Ведіть його, товаришу, скоріше, здоганяйте наших з возами, а ми тут зістанемося поки що за прикриття...

КОЗАК:— Наказ! (виходить з полоненим).

Я в а 3

ОЛЕГ:— Пігнав большевика... А знаєш, товаришу, я потерпаю за нашу здобич.. Коли б червоні не перехопили її, як переправлятиметься через їхню бойову лінію. У них фронт обсаджений густіше, не те, що в нас. Така невдача зруйнувала б наші плани на цілі місяці.

1 СТАРШ.:— Чейже того не станеться. набіїв досить, а двацять крісів і скоростріл також жартів не знатимуть. Знов, наші попереджені, допоможуть, коли б вже битися довелось.

ОЛЕГ:— Я думаю і ти йди, здоганий їх. Тут зістануся я сам. По правді, то моє місце при валці, як старшого, але звідсіля небезпека була більша... Тому лишився сам тут. Тепер думки клопочуть — а ну ж, там щось не гаразд буде? Тож йдїть, товаришу...

1 СТАРШ.:— Коли так, то я тут зістануся, а ти йди.

ОЛЕГ:— Зістанешся тут на поталу большевикам? Ні, тут моє місце, коли вже так сталося. Та що там говорити... Я тут старший й наказую в порядку дисципліни. Зараз здоганяйте!

1 СТАРШ.:— Виконую наказ, коли вже так... Гаразд! (відходить).

ОЛЕГ:— Гаразд... Хвилини через десяток і я рушатиму. Колиж не верну, значить зо мною не все гаразд... Даш знати курінному...

Я в а 4

ОЛЕГ:— (Стає під захист дерев, мовчки стежить. По хвилі здійснюється шорох. Олег насторожується, готується до стрілу). Може то ще наш який заблукав... (вглядається—голосно): Хто йде?... (звідтам стріляють, чути тупіт втікаючих, потім знову стріли). Червоні... І багато їх... (відстрілюється і вербигає на другий бік сцени. За сцени знову кілька разів стріляють й Олег падає. Випускає кілька стрілів лежачи, червоні втікають. Далі Олег

корчиться від болю й випускає кріс з рук. Пауза. За сценою співають):

Коли гук грому бойового, здалеку звільна завмирав—

У тіні дерева густого казок зранений умирав...

В нім ледве іскра життя тлів, вибухне враз, то згасне знов—

В грудях прострілених жевріє, димиться рана, пливе кров...

Козаче, тут твоя могила, мрії щасливі залиши —

Сюди не прийде твоя мила й на гроб твій не складе квітів.

Товариша сльоза некуча тихо тебе не обіллє,

А забутого вихор летючий песком сипучим занесе...

(Пауза. Олег стогне й рухається, далі з болю тратить притомність. По хвилині чути таракотіння воза. Олег стогне й таракотіння затихає. Чути голоси):

ГОЛОС КОНДРАТОВИЧА:— (за сценою): Чи мені причулося? Хтось на це стогне тут недалеко..

ГОЛОС ОЛЕКСАНДРИ:— Я виразно чула стогін. Тут десь недавно стріляли. Певно залишено пораненого... Шукаймо...

ГОЛОС КОНДР.:— Певно, пошукати треба, хоч може то й не наш, та всеж людина. Треба порятувати в нещасті. Тільки, як його знайти? Темно, хоч очі виколюй... (Олег стогне).

ГОЛОС МАРУСИ:— Десь стогне тут, зовсім недалеко. (виходить на сцену). Шукаймо попід кущами... (йде й спотикається на Олега). Тату, ходіть сюди! Він тут лежить... (на сцену входить Кондратович з жінкою).

Я в а 5

КОНДР.:— Де?.. Де ти, Марусю?

МАРУСЯ:— Я тут, у кущах... Йдіть сюди!

КОНДР.:— (світить ліхтар й підходить з жінкою до Олега). Посвіти по мені, жінко... (оглядає). Вся сорочка в крові. Дуже зійшов кровю, хоч рана й не страшна. Не знати, чи доведемо живого. Та всеж треба затамувати кров.. Але чим?..

МАРУСЯ:— (зняла з плечей хустку): Натє, тату, перевяжуть поки до дому не завеземо. (Кондратович з жінкою перевязують плечо Олега).

ОЛЕКСАНДРА:— (придивляється). Який ще молодий.. Дитина ще майже..

КОНДР.:— Певно добровільно пішов боротися за Україну. А бойовий, видно, бо вже четар, старшина...

МАРУСЯ:— Таких молодих старшин і за царських часів не було...

КОНДР.:— Тепер бач, інші часи настали. Ті, що вміють воювати сидять

по зачічках, а їх боронять від ворогів діти...

ОЛЕКСАНДРА:— Щож ми з ним зробимо? Большевиків же повно в нас. Велика небезпека для його і для нас, коли б дізналися червоні.

КОНДР.:— Правда небезпечно... За поміч, та ще старшині українському червоні розстріляти можуть... Алеж лишити годі й тут.

МАРУСЯ:— Візьмемо, тату, до нас... Він такий безпомічний... Невже ж вас не гризла б совість, коли б він тут умер?

КОНДР.:— Хто каже, тут лишати? Заберемо до себе. Якось переховаємо, поки видужає... А помре, щож, Божа воля...

ОЛЕКСАНДРА:— Ні, треба рятувати, щоби не вмер.. Жаль таку дитину.

КОНДР.:— Ех, ви, жінота... Вже й розжалобилися... Певно, що рятуватимемо, як зможемо... Хоч може й гріх казати, а таки добре, що він неприємний. Болю не чутиме... А то булоби стогонів і крику на все село... (піднімає Олега). Поможіть мені на плечи його взяти... (виносить Олега).

МАРУСЯ:— Який ви добрий, тату! (іде з матір'ю слідом).

Заслона.

Д І Я Т Р Е Т Я

Дівоча кімната середнього достатку. Портрети письменників на стінах. Стіл, крісла, два вікна, двері до другої кімнати. Олег нерухомир лежить на ліжку, Маруся з матір'ю сидять за роботою (шиють).

Я в а 1

МАРУСЯ:— Ще й досі не прокинувся ні разу, мамо?

ОЛЕКС.:— Ні... Все кидався в гарячці, кричав... Тільки що заспокоївся. Один лиш раз відкрив був очі, зітхнув тай знов закрив... Заснув, здається. Це добрий знак...

МАРУСЯ:— А він, мамо, не вмере? Правда, ні?..

ОЛЕКС.:— Коли б вмрати мав, то вмер би досі. Дивно лише, що так занепадає. Вже ж тиждень мишув... Певно довго лежав на вогкій землі та перемерз й від того кинулася така гарячка, бо рана не така страшна. Та все в Божих руках... Тобі так дуже жаль, хіба?.. (зітхає). Війна, доню, щож зробимо... На війні тисячі гинуть...

МАРУСЯ:— Мені жаль усіх, та коли не бачу, то всеж не так жаль бере за серце. А він у мене на очах; бачу як мучиться, молодий такий, то таки дуже жаль... Він ще ж не жив зовсім... До того він один з тих, небагатьох, що зброю підняли за Україну проти зайдів...

ОЛЕКС.:— Не сумуй, все буде гаразд... Клоніт лише, що комісар внадився ходити. Допитується, кого ми в себе маємо, мабуть хтось вже доніс... Покищо батько каже, що це син хворий на тиф, та збувається харчами. Але як довідаються червоні, що сина в нас і не було ніколи, тоді біда... Та ще як знайдуть його зброю і однострій..

МАРУСЯ:— Не знайдуть... Однострій я так сховала, що хіба б усе до щенту перевернули б. Кріс у льоху, у хаті револьвер лише...

ОЛЕКС.:— То й добре... А сорочка з кровю?..

МАРУСЯ:— Прати не було вже чого, спалила...

ОЛЕКС.:— Поки що страхатись нічого. Ти ще побудь, може прокинеться. То молоком напоїмо гарячим.. (виходить).

Я в а 2

МАРУСЯ:— (бере книжку, читає, після відкладає). Щось не читається

мені. На серці чогось сумно, неспокійно, наче б перед чимось великим, щастям чи нещастям, не знаю... Ніколи ще не чулася так. (підходить до Олега). Який він блідий немов смерть сама. І гарний... (по хвилі). Чому то так заведено у світі, що люде мусять вбивати одні других? Неначе вже нема інших способів для розрахунку, всім сонця і повітря не стає, чи що?.. (задумується). Ні, таки нема... Бо кожний душий хоче панувати над слабшим, диктувати свою волю.. От хоч би, чого червоні москалі лізуть до нас на Україну? Кажуть "визволення" вам несемо!.. Алеж ми не хочемо того визволення... Ми відділилися,—живіть собі в своїй Московщині як хочете, а ми по своєму життя будемо будувати... Так ні, вбивають, мучать, грабують. Добре визволення! (нахилиється над Олегом). І цей, такий молодий, а пішов... За Україну, за вільне життя хлібороба українського... І я пішла б, коли б була хлющем... Хто він, звідкіля, як зветься? Хіба не все рівно. Він наш, старшина нашого, українського війська й поки мені того досить. Він дорогий для мене, наче рідний брат.. Чому, хіба я знаю?.. Може тому, що ранений, безпомічний, тому що наш, тому що бився з москалями... Не знаю чому... (Олег відкриває очі, вона відступає).

ОЛЕГ:— (слабим голосом). Де я?.. (обводить зором кімнату, завважує Марусю). Як я сюди попав?.. Хто ви, дівчино?

МАРУСЯ:— Ви в добрих людей, козаче. Будьте спокійні..

ОЛЕГ:— Не можу пригадати як я попав сюди... (спомінає). Зістався сам, на мене стріляли, поранили не знаю де... Тоді упав, стогнав з болю, а далі не знаю, що зо мною сталося...

МАРУСЯ:— Вас підняли мої батьки...

ОЛЕГ:— Ваші батьки... А хтож вони? Де наші?

МАРУСЯ:— Недалеко наші, але в селі червоні..

ОЛЕГ:— (сипкується піднятиєм) Червоні?... То я в полоні?..

МАРУСЯ:— Лежить, лежить... Ніхто не знає, що ви у нас. Батьки мої добрі українці... Лиш будьте тихо. Вам і шкодить, і червоні часто до нас заходять... Можуть викрити..

ОЛЕГ:— А моя зброя де?

МАРУСЯ:— Кріс захований з одностроям. Револьвер у мене..

ОЛЕГ:— Дайте мені його. (Маруся дістає з скрині, Олег ховає під подушку). Так буде певніше. Живий не дамся, як би прийшли червоні..

МАРУСЯ:— Мовчить, мовчить.. Вам розмова шкодить...

ОЛЕГ:— (по хвилі): Я часто бачив вас коло себе. Думав маячення з гарячки, коли трохи опритомнював... Як вас звати, панночка?..

МАРУСЯ:— Марією. Але батьки Марусею зовуть... (входить Кондрато-

вич). Тату, посіďte тут, я молока принесу.. (виходить).

Я в а 3

КОНДР.:— Ну, як же наш слабій?

ОЛЕГ:— Дякую... Чуюся не зле. Тільки дуже знесилений...

КОНДР.:— (турботно). Бог дасть наберетеся сил, а може і наші повернуть до того часу... Є чутки, що йдуть на поміч галичане...

ОЛЕГ:— Дав би Бог... Не знаю, чим відплачу я вам за те, що ви мені життя спасли. Коли б не ви, я згинув би там у кущах...

КОНДР.:— Е, є за що дякувати... Хто б то бачучи поранену людину не рятував би її? Хіба якійсь звір...

ОЛЕГ:— А може б я якось дістався до своїх? Ви наражаєтесь на смерть мене рятуючи. Наші тут десь, недалеко.. (Маруся несе шклянку молока, поїть Олега).

КОНДР.:— Як би були здорові, то так.. Але не вам з своєю раною через два фронти перебиратись... Хоч тепер і фронт такий, та все ж треба вміти швидко бігати. Полежите ще тиждень, два, а там відішле буде... Що велика загроза, щож... Усі під Богом ходимо... (поглянув у вікно). О лізе комісар з двома армійцями до мене. Дався вже він селу в знаки, худобина. Піду, щоб часом сюди не приліз, тоді біда... (виходить).

Я в а 4

ОЛЕГ:— (оглядає кулі в револьвері). Вистане на їх трьох...

МАРУСЯ:— (злякана). Що хочете робити? Тихо, бо почувуть...

ГОЛОС КОМІСАРЯ:— Давайте вашого бандита, що його в себе лікуєте!

ГОЛОС КОНДРА:— Нікого ми не маємо. Наш син лежить там хворий на тиф. Зо школи, з Київa, приїхав хворий...

КОМІС.:— Син?.. А мені відомо, що сина в вас ніякого нема.

ОЛЕГ.:— Колиж бо є... В селі його мало хто знає, бо з малих літ все в місті учиться.

КОМІС.:— Теревені. І дочка у місті вчилася, а проте всі її знають.. Ліпше признайтеся, що в вас лежить поранений офіцер з гайдамацьких банд, що пару днів тому напад виконав на наш штаб в Неспаному... Ми добре усе знаємо...

ОЛЕГ:— І це дізналися? Звідкіля?.. Поможіть мені встати! (Маруся помагає. Олег сидить в ліжку заложивши здорову руку під подушку. Маруся боязко притулилася у куті). Не бійтеся.. Може загроза промине...

КОМІС.:— (кричить). Покажіть мені його!

ОЛЕКС.:— Він дуже хворий... Прийдіть другим разом..

КОНДР.:— Вам донесено по нас по злобі. Це наш рідний син. Як поздоровшає, тоді, будь ласка, дивіться хоч цілими днями...

ГОЛОС 1 червоного:— Неправда.. Я сам бачив, як був на стійці кілька днів тому, що ви зносили військового, бо з ним був і кріс... Я думав, може це наш який, тому не повідомив товариша комісаря...

КОМІС.:— Так!? Ви мені поплатитесь за це! Товариші! Зв'яжіть обох до купи, та ведіть до того бандита... Ми за ними, до нього в гості підемо...

МАРУСЯ:— Боже, щож тепер робити?..

ОЛЕГ:— Ховайтеся за мене й не бійтеся... Вони живими звідсі не вийдуть.. (Маруся стає за Олегом).

КОМІС.:— Готово?.. Ну, ідіть, ви ж господарі... (відчиняються двері, червоні вихають Кондратовича з жінкою, за ними комісар з револьвером у руці. Червоні мають кріси на ремнях (за плечем).

Я в а 5

КОМІСАР:— (побачив Олега, кричить). Ага, маємо тебе.. Зараз розправимось... (Кондратович з жінкою відскакують до стіни, Олег стріляє, Комісар падає назад через поріг не скінчивши речення. Червоні неспівають зняти крісів і падають також поцілені стрілами).

ОЛЕКС.:— Господи! А щож тепер буде?!..

КОНДР.:— (спокійно). Нічого страшного. От, розв'яжімось.. (Маруся підбігає помагати). Так і так нас постріляли б всіх. Тепер бодай маємо час подумати, що зробити. Втікаймо хіба до своїх...

ОЛЕГ:— Всі не втічемо. Хіба самі втікайте, поки час..

КОНДР.:— А ви що? Тут зістанетесь? На знущання озвірілих червоних?

ОЛЕГ:— Є зброя, живий в руки не дамся. Коли втікатимемо всі, то нас перехоплять.

КОНДР.:— І думати не хочу. Ліпше погинемо всі разом, чим вас тут мали б зіставити. Придумати щось інше треба..

ОЛЕГ:— Коли так, то мене слухайте... Замкнемось в хаті й будемо відбиватись. Два кріси й два револьвери маємо.. Подивіться, чи мають вони набойв.

КОНДР.:— (відтягає труни від порога й бере кріси та набійниці) Набої і в мене є, в льоху, під підлогою...

ОЛЕГ:— Тим ліпше. Я хоч і хворий, та кріс вдержу в руках. Хати не під палять з надвору—були дощі. Так що в хаті, замкнувши всі виходи витримаємо кілька годин облоги. А ви летіть до наших... Сюди їх проведете..

КОНДР.:— Ви самі, з жінками не встоїте. І я зістанусь тут. (до Марусі) Хіба ти їдь, доню...

МАРУСЯ:— Поїду... Я їзду добре верхи..

ОЛЕГ:— Тож скоріше збирайтесь... Дайте мені панеру клапоть й олівець (Олександра подає, Олег пише). Ідьте в село Незване, там моя частина. Це передаєте курінному від мене, щоб вам вірили, й приведете їх сюди. Лише скоріше, поки червоні не знають ще, що сталося. Інакше буде пізно, ще проскочите з села. Стріляти вмієте?

МАРУСЯ:— Потраплю.. (одягається).

ОЛЕГ:— Добре.. Та пам'ятайте... Летіть, що духу. Коли б на червоних на скочили, не звільняйте біг. Стрілятимуть, так труднощі попасти буде.. Ну, а ми чейже годин зо три-чотири продержимось. Ідіть...

КОНДР.:— Та тям, Марусю, що рятувеш три життя...

ОЛЕКС.:— Як же ти поїдеш? Небезпечно..

КОНДР.:— Тут ще більша небезпека... Коли б усі втікали, то й так небезпечно. Булаб погоня, хату зруйнували б.

ОЛЕГ:— Годі... Швидко.. (Маруся ховає записку і револьвер комісара). На коня!...

МАРУСЯ:— Прощайте, тату й мамо! (цілує їх, Олександра плаче). Не плач, мамо... Може нам уже не суджено побачитись, тож нехай усміхнений твій образ в мене зістанеться на все.. (до Олега). Прощайте! (дає руку, після обводять зором кімнату й виходить. Батьки у вікно слідять за нею).

Я в а 6

ОЛЕКСАНДРА:— Нехай Бог її гаразд запровадить...

ОЛЕГ:— Ми до діла... Замикайте двері! (встає, хитається й трохи не падає. Сідає знов у ліжку). Проклята слабкість.. Не можу ходити сам. Підтягніть моє ліжко під вікно, будь ласка.. (Кондратович підтягає. Жінка виходить до другої кімнати, замикає двері з надвору. Чути дудніння конит). Уже поїхала... В добру пору... (Олександра входить плачучи). Не плачте, а то й мене гризе сумління, що я вам нещастя зпринчинив... Та сталося.. Каяття, плач не допоможуть... Поки що страшного нічого нема. Може за дві чи три години тут буде наше військо... Та приготуватись треба... будемо боронитись, в разі чого... Ця кімната найбільше придатна до оборони, видно простір майже в три сторони і вулиця вся на долоні. В тилловій стіні вікон нема?

КОНДР.:— Є, але вузкі, людина не пролізе... А двері замкнені...

ОЛЕГ:— Дуже добре... Колиб вірвалися у дім, то тут забарикадуємось і битимемось до останку. Доступ до льоху з хати є?

КОНДР.:— Є, з другої кімнати..

ОЛЕГ:— Ну, так все в порядку. Нехай ідуть на нас.. О, ще треба наложити чого будь перед вікнами. Якогось шмаття, або що.. Щоб кулі нас не досягали... (Кондратович з жінкою носят шмаття під вікна). Отак, добре.. Тепер хіба граната нас візьме..

ОЛЕКС.:— А може труни позатягати в льох?

ОЛЕГ:— Багато праці..

КОНДР.:— Коли червоних випустимо у хату, тож й так вони у льох заглянуть і знайдуть... (чути кілька стрілів). Ого... Невже ж би?.. (дивиться на Олега).

ОЛЕГ:— Це стріляють в іншій стороні здається... Не в тій, куда поїхала Маруся.. Будемо ждати, готові до бою.. Може й пограємось з червоними..

КОНДР.:— Яка у вас відвага і рішучість...

ОЛЕГ:— Мусить бути... Чейже виходу іншого не маємо, лише битися... Так треба приготуватись...

ОЛЕКС.:— (подивившись у вікно). Знову йдуть червоні. Ціла юрба і з зброєю...

ОЛЕГ:— Переговоріть з ними, чого їм треба. Скажіть, що чоловіка нема в дома, тому не відчините...

ОЛЕКС.:— Добре... (виходить до другої кімнати. Кондратович і Олег слідають притаївшись за червоними. Чути стукіт в зовнішні двері).

Я в а 7

ГОЛОС:— Відчиніть!

ОЛЕКС.:— (з другої кімнати). Хто там?

ГОЛОСИ:— Ви відчиніть, а хто пізнаєте...

ОЛЕКС.:— Чого вам треба?

ГОЛОС:— Ми чули якісь стріли у вашій хаті. У вас наш комісар з товаришами?.. Де він?..

ОЛЕКС.:— Тут його нема. Був, але пішов тому десь з півгодина. Я сама вдома.

ГОЛОС:— Деж твій чоловік?

ОЛЕКС.:— Десь на село пішов...

ГОЛОСИ:— Чого там бавитися з нею... Не впускає по доброму, виламає-ти двері... (чути стукіт прикладами крісів). Відчиняй, кажемо!

ОЛЕКС.:— Щож це, розбій?.. Кажу вам, що сама в дома. Не відчиню...

ГОЛОСИ:— (погрозиливо). Стрелятимем!.. Відчиняй нарешті! (стріл).

ОЛЕГ:— Подайте мені кріє... (Кондратович подає. Олег ціляється з ліж-

ка). Зараз я їх привітаю. Ви станьте до другого вікна. (Кондратович стає).

ГОЛОСИ:— Вибити двері!.. Мусимо дістатись до середини... (знову стук. Олександра вертається в кімнату. До зовнішніх дверей стріляють). О, чорт, двері подвійні!.. Біжіть, несіть сокіру, а ми тут постережемо, щоби баба не втікла часом... (стріл у вікна. Червоний заглядає у вікно. Олег стріляє, червоний зойкнув. Здіймаються крики):

ГОЛОСИ:— Ого, то так!.. Втікайте з під дверей! (тупіт ніг, крики): Хату спалимо! Там банда, стріляють!.. Скоростріл тягніть!..

ГОЛОСИ:— Вони там, у роговій кімнаті... Стріляй (падають стріли)..

ОЛЕГ:— Ну, почалося!.. І нам нема чого тайтись.. Будемо битись до кінця... Простіть мені, що вам так порадив... Може так і діпше...

КОНДР.:— Бог з тобою, сину.. Й я так хотів... Годі знуцання зайд терпіти... Коди погинемо, то в чесному бою, як прадіди наші колись вмирили, а не в льоху від рук чекіста... Стань тут, у захист коло мене, жінко!.. (стріляє. З надвору таке скоростріл).

Заслона.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Та сама кімната. Олег на ліжку під одним вікном, Кондратович під другим, коло нього його жінка з револьвером. З надвору стріляють, з кімнати час від часу відновідають. Двері забарикадовані меблями.

Я в а 1

ОЛЕГ:— Довго щось не чути наших. Чотири години вже минає... Невже Маруся не доїхала?.. Скоро зовсім змеркне, тоді не вдержимось...

ОЛЕКС.:— Чи не ліпше нам відобрати самим собі життя, чим мучитися і чекати?..

КОНДР.:— Вмерти завжди поспіємо і у останніх хвилих, коли вже виходу іншого не буде. Ми тут ждемо, обчислюємо хвили, а може поміч вже зовсім близько... Зрештою, ми поки що живі й здорові, хоч цілі години нас надалено обстрілюють...

ОЛЕГ:— Певно... Ще не все страчено. Нема що тратити надії.

ОЛЕКС.:— Коби хоч не здогадались гатити бомбами... Тоді буде по нас.

КОНДР.:— От не викликуй вовка з лісу..

ОЛЕКС.:— Нам то ще сяк так... Але йому... Аж дивно, встояти на ногах не може, а таке завзяття...

КОНДР.:— Козак... Видно доброї крові...

ОЛЕГ:— Що кажете?.. (в вікно влітає кругла граната, падає на ліжку. Олег хапає її миттю викидає. Граната вибухає надворі, чути зойки й прокльони. Такає скоростріл). Дайте мені револьвер, попробую цей скоростріл зігнувати. Малиб трохи спокою, поки новий притягнуть. (Олександра подає. Олег довго прицілюється, стріл. скоростріля раптово замовкає). Ого, пішов один в дубину... Попав десь в саму цівку, аж підскочив... (чути тупіт) Знов до хати дістаються... Чи через стріх не дістануться?..

КОНДР.:— Ні, стеля міцна, дубова... (раптово). Дивиться!.. Знов підходять. Хуєткою вимахують.

ОЛЕГ:— Підпустимо їх ближче, хочуть переговорювати.

ГОЛОС з надвору:— Піддавайтесь!.. Вам виходу нема!..

ОЛЕГ:— (насмішливо). А на яких умовах?

ГОЛОС:— Жадних умов... Здавайтесь на ласку...

КОНДР.:— Десь багато вже вас вибуло з рядів, коли підатись радите...

ГОЛОС:— Ми рознесемо дім з гармат...

ОЛЕГ:— Гармати з фронту стягнете на нас?.. Стягайте... Поки привезете та встановите, ми ще маємо час подумати. Може тоді й піддамося, коли умови будуть несогірші...

ГОЛОС:— Та ви смієтеся з нас?.. Нас дві сотні...

КОНДР.:— Нехай буде й п'ять. Не піддамося...

ОЛЕГ:— Ага, нарешті зрозуміли!.. Хочете, щоб ми піддалися? Захопіть нас з бою...

ГОЛОСИ:— Насміхатися з нас? Стрільай!... (стріли). А що ні кажи, відважні гайдамаки...

ОЛЕГ:— Алеж і є їх, є... Нас облягає залога з усього села мабуть... Чого ждуть наші?.. Чейже чують відгомін нашої стрілянини...

КОНДР.:— Хто знає?.. Може наші відійшли...

ОЛЕГ:— Не могли відходити без бою. Коли б так, то звідси рушили б червоні..

КОНДР.:— Небезпека збільшується. У нас набоїв зовсім вже мало зігалося, коли б не довелось піддаватися, або погинути..

ОЛЕГ:— Придеться гинути, коли так... (стрілянина перестав). Що таке?.. Перестали стріляти... Може й справді притягнули гармату, або міномет... Тоді рознесуть дім..

ОЛЕКС.:— (заглядає у вікно) Скрадаються до дверей...

ОЛЕГ:— Не стріляйте... Набої берегти... (стукіт у двері). Нехай дістануться у дім. Певниці будемо, з гармати не будуть бити по своїх... (двері з другої кімнати тріщать і падають. Червоні пруться до дверей на сцену).

КОНДР.:— Щож будемо робити?

ОЛЕГ:— Погинемо, раз так судилося. Живими не дамося. Бережіть останні кулі для себе... (стріляють в двері. У віддалі також зривається стрілянина). Чувте?.. Мабуть наші!.. Ще з десятків хвиль муємо продержатись... (на дворі шамрява, крики:— Гайдамаки в селі! Відходити!— тупіт ніг, стрілянина стихає). Невже справді наші?.. Чи не підступ...

КОНДР.:— Я піду розглянуся..

ОЛЕГ:— Ні, ще зарано. Може то підступ зо сторони червоних, щоб плекше захопити. І це можливе..

КОНДР.:— Так не крічали б. Чейже у своїх рядах викликали б паніку.

ОЛЕГ:— Може раніше своїх попередили. Обережність не зашкодить. Коли це наші, будуть зараз тут... (унавшим голосом). Але я й знесилів.. В очах чорнів... (хитається сидячи).

КОНДР.:— Ще минута, дві й булоб по нас...

ОЛЕКС:— Ляжте! (укриває його) Й так дивно стає, що ви впродовж цих кількох годин витримали...

КОНДР.:— В такому становищу, як було наше напруження додає сили людині. (дивиться у вікно). Ідуть, здається наші... Наші, наші... Ось і Маруся верхи... (відтягає меблі від дверей, відчиняє).

ОЛЕКС:— (підбігає до вікна). Справді Маруся... Ну, щасливі ми... (виходить за чоловіком до другої кімнати).

Я в а 2

ГОЛОС 1 старшини:— (дає накази на подвірю). Село обставити стійками з усіх сторін. Може червоні спробують протинаступу, тож бути наготові. Ви обшукайте по хатах і обійстях, виловити усіх зіставших ворогів.

ГОЛОС МАРУСИ:— (з другої кімнати). Ви живі, здорові?..

ГОЛОС Кондр.:— А щож нам зробиться? Як бачиш, усе гаразд... Лиш две рі нові та шоби треба буде вставляти...

ГОЛОС Олексе.:— Не сподівалась я в житті хоч раз ще тебе побачити..

ГОЛОС Марусі:— Чого ж ви плачете, мамо?.. Всеж кажете гаразд.. Хіба..

ГОЛОС Кондр.:— І з ним усе гаразд, не бійся..

ГОЛОС Олексе.:— То я з утіхи..

ГОЛОС 1 старш.:— Деж наш четар?..

ГОЛОС Марусі:— У цій кімнаті... Ходить... (входять господарі, Маруся і 1 старшина).

Я в а 3

1 СТАРШ.:— (до Олега) Ти живий?.. Який я радий, що знов бачу тебе, друже... Я трохи не здурів, коли ти не вернувся... Як же тобі?. Поранений? (Олег не порушаний). А з ним що?..

КОНДР.:— Притомність може стратив.. Завзято бився увесь час, певно знесилів від напруження впродовж кількох годин. Не бійтеся, буде все гаразд... Не знаю, чим вам віддячуся, що визволили нас і його...

1 СТАРШ.:— Самім собі й своїй доні дякуйте. Ми завдячуємо вам свої уєніх... Ви допомогли зайняти село без страт... Колись, як проженемо ворогів, Україна того не забуде...

МАРУСЯ:— (підходить до ліжка). Він і справді неpritомний..

ОЛЕГ:— (слабо усміхається). Ні, я все чую.. Так лиш дуже обезсилів... Здоров, брате!..

1 СТАРШ.: Здорові були, пане четарю... Голошу, що в нас усе гаразд. Вал ку доставили без страт, без страт село зайняли... Незадовго загальний наступ пічемо...

ОЛЕКС.:— Пане старшино! Не трівайте його більше, нехай відпочиває..

КОНДР.:— Ага... Треба труни з обійстя прибрати...

1 СТАРШ.:— Не турбуйтеся.. Прийдуть козаки, допоможуть вам.. Ви бо й наклали їх нівроку...

ОЛЕКС.:— Може є поранені, так треба допомогти... Хоч вороги, а всеж люде... Піду оглянуну...

1 СТАРШ.:— Поранених нема, я оглядав... (козак вводить Петра в убогі червоноармійці). Це хто?.. Полонений?..

Я в а 4

КОЗАК:— Точно так... Втікав що сили до своїх.. Відстрілювався, коли кричав йому стати...

1 СТАРШ.:— Значить ревний оборонець червоної Москви, а може й комуніст... (до Петра). Якої ви національності? Москаль, татафрин?...

ПЕТРО:— (хмуро). Я... я українець... З частини, що стояла в цьому селі... (Олег почув голос, з поміччю Марусі сідає на ліжку).

1 СТАРШ.: Українець?.. Не вірю.. Чого ж ви в ворожій армії, а не в українській?..

ПЕТРО:— (не бачить Олега). Прийшли червоні, забрали силоміць. Чейже нікому не хочеться, щоби його батьки були розстріляні, або майно та хата зруйноване і спалене... З нашого села усі пішли...

1 СТАРШ.:— А в українську армію пішов хто будь з вашого села?..

ПЕТРО:— Ні, нікого... (завважив Олега й злякано видивився на нього). То б то пішло кількох, ще рік тому...

ОЛЕГ:— Покиньте, пане хорунжий... Це мій знакомий і односельчанин. Так, Петре... За Україну тобі була дівчина дорожа, але проти України, допомогти ворогові ілюндрувати її, ти все таки пішов і дівчину покинув..

ПЕТРО:— (винувато) Йти мусів.. Мене забрали силоміць, кажу ж вам..

1 СТАРШ.:— Чому ж ви не перейшли на наш бік?..

ПЕТРО:— Боявся.. У нас казали, що ви полонених стріляєте...

ОЛЕГ:— А признайся. Чи тебе не було поміж цими, що облягали нас?..

ПЕТРО:— Ні, я не був... Не знав, що ви тут лежите...

1 СТАРШ.:— І добре, що не знав... Бо постарався б спритати зо світа... Щож, дістанеш те, на що заслужив...

ПЕТРО:— (злякано). Ви мене розстріляєте?..

1 СТАРШ.:— Хтоб хотів тобою руки марати... (до козака) 25 припарки буди належить, та наженіть під усі вітри... Хоче—хай іде до дому, а ні, то до своїх червоних товаришів... Так і так вони з нього пожиток невеликий

мають. Але парити не шкодуючи...

КОЗАК:— Будьте спокійні, пане хорунжий.. Наженемо розум у голову, коли він досі десь інде був... Ну, йди! (виводить Петра).

Я в а 5

1 СТАРШ.:— Ось таких дядьків повно в Україні. Все хтось чужий му- сить бути зверхником над ним..

КОНДР.:— Ну, не всі такі... Хоч мало свідомих, та всеж, ягось воюєте вже другий рік. Червоні вже всім далися знати... Все зміниться з часом..

1 СТАРШ.:— Дав би Бог...Та мабуть не дасть, коли ми самі не дбатиме- мо.Б'ються сотки, а міліони сплять по заїчках...

ОЛЕКС.:— Прощу у другу кімнату, може хворому турботно..

ОЛЕГ:— Ні, ні, навпаки, мені веселіще з товаришем... (входять 2 і 3 старшини). Ось більше старих товаришів.. Здрові... (витаються).

Я в а 6

2 СТАРШ.:— А я вже думав, що ніколи тебе не побачу.

ОЛЕГ:— Лихе не згине, не бійтеся...

3 СТАРШ.:— Ой, мабуть ти довго будеш тут лежати...

2 СТАРШ.:— Чому так думаєш?

3 СТАРШ.— (до 2-го): Не бачиш, яка гарна опікунка...

ОЛЕКС.:— Ходи, Марусю, допоможеш мені... Ви тут самі побавтеся, пано ве..

МАРУСЯ:— (сидить коло Олега) Я тут зістанусь, мамо. Може й тут по- трібна буде моя поміч..

1 СТАРШ.:— (дивиться на Марусю, усміхається). Гм.. Розумію... (до старшин): Ходімо звідсі, хлопці. Хіба не бачите, що тут заноситься на ве- сілля... (голосно): Треба й нам іти, не будемо слабого турбувати.. Товари- шні, до служби!

ОЛЕГ:— Куди ж ви? Посідіть...

2 СТАРШ.:— Знаєш, обовязки... Йдемо на перевірку чи все в порядку.., Чейже ми на фронті... Зайдемо ввечері...

ОЛЕКС.:— Та й на вечерю просимо до нас..

1 СТАРШ.:— Не турбуйтеся ввечерю.. Ми щось там знайдемо перекусити... Коли вже ви такі добрі, то для коней ячменю чи овса дейте..

КОНДР.:— Буде і для коней, не журіться.. Але самі усі приходьте на вечерю та пришліть козаків...Ще не все розтягли червоні. Козаки заріжуть собі веприка, візьмуть хліба, муки і всього іншого. Я гощу усю вашу ча-

стину...

1 СТАРШ.:— Кештовно для вас буде.. Нас багато..

КОНДР.:— Що там коштовно!.. Як би червоні довше постояли, то й так, не просивши забрали б все...

1 СТАРШ.:— Добре... Признатися по правді, то у нас з харчунок не аж надто... Прийдемо... (виходить з старшинами).

КОНДР.:— (йде з жінкою за ними). То ж не забудьте, пане хорунжий, прислати козаків...

И в а 7

МАРУСЯ:— Як ви билися, слабій?.. Деє змучилися дуже.. Та й стрілянина страшна була, Всі стіни кулями попробовані..

ОЛЕГ:— Не аж надто... Вам як їздилося?.. На червоних ніде не натрапили? Ми тут чули стріли й боялися за вас..

МАРУСЯ:— Це по мені стріляла стежа на виїзді з села... Та мій коник швідкий наче ластівка в лету... Якось виніє.. А далі і не бачила нікого... Ви ліпше чуєтеся?

ОЛЕГ:— Коли лежу,—чуюся зовсім здоровий. Бій мабуть вилікував мене, або побачення з товаришами.

МАРУСЯ:— Скоро поправитесь, а тоді знов у бої... Покинете нас..

ОЛЕГ:— Певно, знову до війни, коби лиш поздоровшати... Але вас усіх я до смерти пам'ятатиму..

МАРУСЯ:— Жартуйте здорові.. Кого там пам'ятати... Я собі звичайна дівчина.. А ви..

ОЛЕГ:— Я ніколи не забуду, що ви для мене вчинили... Та й без того, ви дуже гарна дівчина, розумна і не боязлива... (бере її за руку—жартом): Треба вам знати, що я великий ворог жінок. І коли я вже думаю про яку з них добре, то значить, що особа, про яку говорю дійсно незвичайна.

МАРУСЯ:— Всі військові мусять жіноцтво не любити...

ОЛЕГ:— Не всі... Що до мене, то жіноцтво я не люблю з багатьох причин. Розчарувався в них їх обсервуючи, хоч ні одної не любив... Може це я не добрий, не знаю...

МАРУСЯ:— Бувають всякі і жінки.. Добра жінка змінить натуру чоловіка. Коли не добрий—стане люблячим і добрим... Буває й навпаки...

ОЛЕГ:— Ні, я таки ніколи не буду добрим. До того мабуть я не подужаю ще довго..

МАРУСЯ:— Чому? Ваша рана не страшна...

ОЛЕГ:— Встає велика небезпека з іншого боку... Рана певно загойтється, та слабість у груди перейде...

МАРУСЯ:— (не розуміючи). Більше спіть, то не перейде... Засніть..

ОЛЕГ:— Заспівайте мені що будь..

МАРУСЯ:— (укриває його) Ви ж не малий, щоб колискову вам співати..

ОЛЕГ:— Співаєте ви чудово... Я чув якось у півні...

МАРУСЯ:— Хворий її мала дитина однакові примхи мають. (співає):

Там де ятрань круто вьється, де по каменю шумить—

Там дівчина, —як зовється, козак знає, та мовчить...

Дарма, дівча, квіти сієш, вони тобі не зійдуть,—

Дарма батька, матір просиш, бо за мене не дадуть...

Ти дівчина —і щаслива, в тебе батько її мати є,—

Рід великий, хата добра, а в тій хаті все твоє...

Я ж сирота безталанний, степ широкий, то мій сват,

Гостра шабля вся родина, сивий коник—то мій брат....

(Олег закриває очі). Заснув утомлений.. (схилюється над Олегом). Прого не знаю, що діється зо мною... Ось, в поїзді за нашими я не так журилася долею батька-матері, як його. Вдома днями сиділа б коло нього, дивилася б усе життя, здається. Коло нього чуюся вдоволеною, а лиш відійду, уже щось наче не стає, щось знову тягне до його... Думки всіляки в голову лізуть... Може то любов?.. Не знаю, мабуть... (співає потиху):

Сни, мій любий, сни герою, мрії щасливі сни... (тихо цілує Олега, він прокидується, здоровою рукою обнімає її і довго цілує. Маруся випрочується змішана). Ох, що ж я вдіяла!... (хоче втікти).

ОЛЕГ:— (задержує Марусю за руку). Чого втікати, Марусю.. Не соромся, побудь ще коло мене. Мені з тобою так добре...

МАРУСЯ:— Коли ж сором... Ще заїде хто, побачить...

ОЛЕГ:— Чого соромитися?.. Це ж звичайно буває в світі, що хлопець і дівчина полюбляться й подружаться. То сором при живій жінці чи чоловіку любовників чи любовниць мати, як часто бачимо..

МАРУСЯ:— Вам би все жартувати, а мені..

ОЛЕГ:— Не вам, кажі собі...

МАРУСЯ:— Ніяково казати так хлопцеві.

ОЛЕГ:— Ну, щасливий я.. Коли б не рана, то може ніколи і не зустрінувся з тобою, не знав би, що ти живеш на світі. Видю сама доля звела нас, а ти соромишся... Ось, поздоровію, скінчимо війну, а тоді до тебе за рунниками... Я тебе полюбив з першого погляду.. А ти мене хоч трошки любиш? Скажи?..

МАРУСЯ:— (ніяково) Не скажу, соромлюся...

ОЛЕГ:— Як не скажеш, знов цілуватиму...

МАРУСЯ:— Ні, не скажу...

ОЛЕГ:— Яка ти ще наївна, наче мала дитина.. (притягає до себе й цілує Марусю. Вбігає 1 старшина, Маруся відскакує, хоче втікти).

Я в а 8

1 СТАРШ.:— Не втікайте, панночко, я лиш вас побачив обох, то зразу пізнав, що на вашому весілі буду. Не вмієте ховатись. Чи може й ховаєтесь, та очі й поведінка усе виявляють, що у вас на серці... (до Олега). Ща сливий ти, товаришу. Дівчину вже маєш, а буде й нагорода... Тільки скоріше видужуй, бо й Київ без тебе візьмемо...

ОЛЕГ:— Хіба почався наступ?..

1 СТАРШ.:— Розпочався вчора у кількох напрямках.. Вже зайнято ряд міст, бігуть червоні. У нас пічнетесь нині,— наш корпус і так був врізався глибоким клином в ворожу територію. Приїхав сам корпусний командант особисто проривом керувати. Заїз у курінного... Хочє тебе побачити, тож підготуйся, бо може з хвили на хвилю бути тут...

ОЛЕГ:— Бачити мене?.. З якої причини?.. Де ж мій однострій, Марусю?

МАРУСЯ:— Я зараз принесу... (вбігає).

Я в а 9

1 СТАРШ.:— З якої причини? Таже про нашу виправу було донесено по команді, знов же успіх наш дав змогу розпочати наступ й нашому корпусу. Усіх учасників представлено до нагород. Ти вже не четар, а й не хорунжий, кожний вже дістав підвищення... Зрештою й так ти сотнею командував, а був у ранзі лиш четаря. А тут ще твій бій з червоними у цьому домі. Отже приготуйся... (Маруся вертається з одностроєм). Зараз прийдуть..

Я в а 10

МАРУСЯ:— Такий гість буде, а в нас всі вікна вибиті, поламані двері..

1 СТАРШ.:— Не біда... Тепер тепло... Нехай генерал побачить, як ви відбивалися... Так я піду. Забіг тебе лиш попередити. Щасливо.. (Маруся помагає Олегові вбрати мундур). Йдуть вже... Зажду!..

ОЛЕГ:— Гаразд, пане четарю, заждіть...

1 СТАРШ.:— А ти як, радий, пане поручнику?

ОЛЕГ:— Ну, певно, хто б не був радий... Хоч може ми й не вдіяли нічого такого, за що б варта було нагороджувати, то коли вже так, ми нагороду за служимо дальшими ділами, бо нагорода, признання, спонукує... (на дворі метушня. По хвилі входять Командант Корпусу (генерал), Курінний, (мо-

же бути з відзнаками сотника), 2 і 3 старшини, за ними Кондратович з жінкою).

И в а 11

КУРІННИЙ:— Маю шану представити поручника Росавича, пане генерале!.. (Олег стає, хитаючись спирається на ліжко або стіну. Корпусний і курінний витаються з ним).

ОЛЕГ:— Вибачте, пане генерале... Такі високі відвідини, а я встояти на ногах не можу... (сідає).

КОМ. КОРПУСОМ:— Сидіть, сидіть, поручнику, будь ласка. Поранені мають свої права. Я лише кілька хвиль вас поклопочу.. Прийшов заізнатись з вами та побажати скорішого видужання. Це в характері людини, а як вищий командант — висловити вам в імені воюючої України і її Армії глибоку вдячність за ваші чини. Штабом фронту мені доручено вам передати цю грамоту Капітули Ордерів при Штабі Головнокомандуючого... (виймає звиток паперу, читає): — Капітула Ордерів при Штабі Головнокомандуючого всіми збройними силами Української Держави постановила: За проявлені в бою в селі Неспане відвагу й високе розуміння старшинського обов'язку й поранення в часі вивозу захоплених огнепринасів відзначити поручника Запорожеського полку Росавича Олега ордером Заїзного Хреста з правами лицарям цього ордеру признаними... (передає звиток Олегові). Здороваю вас, лицарю, з відзначенням, й сподіюся, що будете носити цей високий ордер на честь і славу України і її армії. (сальтує).

ОЛЕГ:— (зворушено). Велика честь, пане генерале! Я ж не вчинив нічого, за що би належала нагорода... Виконував лише обов'язок старшини...

КОМ. КОРП.:— За ваш останній прояв відваги в бою у цьому домі я прохатиму для вас підвищення у рангу сотника і дам розпорядок оголосити в наказі по корпусу про ваш вчинок для прикладу воякам і старшинам... Україна гідно нагородить кожного свого заслуженого сина...

ОЛЕГ:— Дякую, пане генерале... Й прошу повірити, що всі сили і уміння віддам на службі Україні.

КОМ. КОРП.:— (до Кондратовича). Вам, за рятунок з наразою життя пораненого старшини в імені уряду України і війська я дякую... По наданим мені правам нагороджую вас відзнакою Визволення України... Вірю, що й надалі зістанетесь таким же, готовим і на смерть за для Батьківщини.. (до Олександри й Марусі): А вам обом висловлюю лише подяку. Наша мода держава ще не встановила відзнаки для жіноцтва...

КОНДР.:— Пане генерале! Чуюся щасливим, та на відзначення я не заслужив... Це заслуга пана поручника..

КОМ. КОРП.:— Поручника і вас трьох.. (до старшин). Панове старшини! Ми до обов'язку... Частина готова до вимаршу, пане сотнику?

КУРІННИЙ:— Точно так, пане генерале! Готові вже від пів години..

КОМ. КОРП.:— То ж з Богом вперед... До побачення у Києві, пане поручнику... (прощається з Кондратовичами і Марусею, салютує їй виходить з старшинами. Кондратович з жінкою йдуть за ними).

Я в а 12

ОЛЕГ:— (Дивиться у вікно). А сумно, Марусю... Товариші йдуть у бій, а я прикований до ліжка хворобою самотній зістаюся...

МАРУСЯ:— Не сумуй... Буде ще праці і для тебе.. Приходь до здоров'я. Ти ж не сам... Коло тебе батьки, я і моя любов... (на вулиці співають):

Рв'ять усі хрести з землі, поробіть із них шаблі...

Бог на небі то простить,—Як заграємо громами, як задзвонимо шаблями

Бог нас благословить... (пісня стихає у віддалі. Олег далі стоїть коло вікна підтримуваний Марусею).

Заслона.

Серпень-вересень 1938, Торонто.

ДОСІ ДРУКУВАЛИСЯ СЛІДУЮЧІ ПРАЦІ ОЛ. ЛУГОВОГО:

Видані книжками:

ЗА НАРІД СВІЙ — трагедія з часів Визв. війни у 5 діях, 1932.
 ДАЛА ДІВЧИННА ХУСТИНУ — драма у 5 діях, з часів В.В. 1933.
 СИРИТСЬКІ СЛЬОЗИ — драма у 3 діях, з час. Визв. Війни, 1934
 БРАТ НА БРАТА — драма у 4 діях, з час. повст. війни, 1934.
 ВІРА БАБЕНКО — драма у 5 діях, з час. повст. війни, 1936
 ОЛЬГА БАСАРАБОВА — драма у 5 діях, з боротьби підпілля, 1936
 ПАНИ Й РАБИ — у 3 діях, з радянск. життя, (літогр.) 1936
 В ДНЯХ СЛАВИ — драма у 5 діях, з час. Визв. війни, 1938
 В ЛИСТОПАДОВУ НІЧ — фантазія у 3 діях, 1938.
 БЕЗ ВИНИ КАРАНІ — драма у 5 діях, з канадського життя, 1938
 (Календар Канадійського Фермера).

Друкувалися в періодичних виданнях:

В КІГТЯХ ДВОГОЛОВОГО ОРЛА — повість з часів Великої війни,
 перша частина, Новий Шлях, жовтень 1933—квітень 1934 рр.
 ЗА УКРАЇНУ — повість з часів повст. війни у Східній Україні у 2-х
 частинах. Щоденник "Свобода", червень-вересень 1938 року.
 ВИЗНАЧНЕ ЖІНОЦТВО УКРАЇНИ — перша частина, Нов. Шлях,
 1936 р. Український Робітник 1937 р.
 "Е Дей ін ді Совет Прізон" (День у большевицькій тюрмі — в
 англійській мові), журнал Ukrainian Youth, березень—липень
 1938 року
 ВІРШІ — часописи Український Голос, Новий Шлях, Канадійський
 Фермер, Свобода, 1929—1937 рр.